

PLUUSTERGOLD

Halfjaarlijks tijdschrift van de historische vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: De baggelarij van Westerbroek
Een zeereis naar Italië
Op de Helling
The Skylarks
Mijn jeugd aan de Kalkwijk

Hoogezand - Sappemeer

Nr. 34 December 2011

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”, W.A.H. Rozema, Noordersingel 24, 9601 CJ Hoogezand. Tel. 0598-394512. histverhosap@gmail.com

Website:

www.historischevereniginghoogezand-sappemeer.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

Postbank 7453326
ABN-AMRO 45.35.78.047

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Synergion Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van de redactie	1
Van het bestuur <i>Okkie Smit</i>	2
De Baggelarij van Westerbroek	4
Een zeereis naar Italië, een landreis terug naar Hoogezand <i>Frens Jonker</i>	18
Op de helling <i>Melle Vos</i>	24
De industriële geschiedenis van Hoogezand-Sappemeer <i>Pim Kooij</i>	26
Mijn jeugd aan de Kalkwijk <i>Frits Kruse</i>	33
Mit voader weerom noar vrouger (4) <i>Henk Puister</i>	36
Uit het dorpsleven van Hoogezand-Sappemeer begin 19e eeuw <i>Frens Jonker</i>	38
The Skylarks dans- en stemmingsorkest <i>Jan Pekelder</i>	42
Voor Anker 50 jaar in Hoogezand-Sappemeer (1961-2011)	47
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	50

VAN DE REDACTIE

Vrouger, vrouger, wat gaat de tied toch vlug. met het zingen van dit lied van Ede Staal sloot Jaap Westerdiep zijn lezing in het kader van de eerste “Jaap Westerdieplezing” af. Een niet onverdienstelijk optreden na een boeiend verhaal over De baggelarij van Westebroek. De integrale versie van dit verhaal is afgedrukt in dit nummer van Pluustergoud.

Ook in dit nummer een aantal beschouwingen over historische boeken die in de afgelopen periode zijn uitgekomen. Het verheugt de redactie dat er nog steeds mensen zijn die zich inspinnen om het verleden vast te leggen, zodat waardevolle historische informatie blijft behouden.

Van Frens Jonker is er een samenvatting van het boek van Hendrik Hachmer over de reis van de neven Boon naar Italië. Een boek dat grotendeels is gebaseerd op het dagboek van K.P. Boon. Een fascinerend verslag van een avontuurlijke reis van 2 jonge jongens uit Hoogezand en Sappemeer.

Ook van Frens Jonker een verhaal over het dorpsleven in Hoogezand-Sappemeer in het begin van de 19e eeuw. Het verhaal is gebaseerd op de dagboeken van dominee Gorter, die in die periode voorganger was van de Doopsgezinde Gemeente van Sappemeer.

De redactie was aanwezig bij de presentatie van het boek “Op de helling” van Ingrid Wormgoor, in de historische scheepswerf Wolthuis te Sappemeer. Dit boek beschrijft hoe het leven vroeger was op een scheepswerf gezien vanuit het oogpunt van zowel de werknemers als de werkgevers. Een samenvatting van Melle Vos vindt u terug in dit nummer. De inleiding bij het verschijnen van dit boek van Pim Kooij vindt u eveneens terug in dit nummer. De tekst van de inleiding luidt: De industriële geschiedenis van Hoogezand-Sappemeer.

Ook van Melle Vos een beschouwing van het boek van Goff Miedema over 50 jaar bejaardencentrum Voor Anker.

Verder een bijdrage van Jan Pekelder over de band “The Skylarks” en een verhaal over de Kalkwijk van Frits Kruse.

En natuurlijk de traditionele bijdragen van Henk Puister (Mit voader noar vrouger) en Gerrit Stuut (Zelfde plaats, andere foto)

Zoals u ziet ook in deze Pluustergoud weer genoeg stof om te lezen en voor elk wat wils.

De Redactie wenst u Prettige Feestdagen en veel leesplezier.

VAN HET BESTUUR

Okkie Smit, bestuurslid

U hebt zojuist Pluustergoud nummer 34 ontvangen. Als bestuurslid van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. en betrokken bij de redactie vraag ik me altijd af: “Hoe zullen de lezers dit blad waarderen”? Wat doet het met de leden en andere lezers als zij het halfjaarlijks orgaan weer op de deurmat of in de brievenbus vinden? Zal het ze met een blij gevoel vervullen? Zo van: “Ha, fijn daar is ie weer! Kan ik me weer een tijdje vermaken met het lezen van artikelen over de lokale geschiedenis”? Of gaat het meer van: “O, Pluustergoud. Zel k hom nog even bewoaren of zel k hom vot bie t oldpepier douw”? U bent uiteraard vrij in uw keuze en waardering voor het blad. Maar ik hoop dat de inzet van de redactie en andere schrijvers van artikelen u tevreden stemmen. Gelukkig hoor ik tijdens bijeenkomsten van onze vereniging vaak positieve opmerkingen over het blad. Zo kreeg ik op de avond van de lezing van professor Dick de Boer nog de vraag van een mevrouw of we niet kunnen zorgen voor een mooie map, waarin alle edities van Pluustergoud kunnen worden opgeborgen! Voor mij een bewijs dat dit lid het blad in ieder geval de moeite van het bewaren waard vindt...

Gewoon lezen, met papier in de hand. Inmiddels bijna een ouderwetse manier om informatie tot je te nemen. Tegenwoordig gaat dat, zeker bij jongeren, bijna uitsluitend via internet, displays en beeldschermen. Ook daarin gaat de historische vereniging mee met haar tijd. We hebben een website, echter om uiteenlopende redenen is die site al enige tijd niet meer te raadplegen.

We werken aan een oplossing en ik hoop dat als u dit leest onze site inmiddels weer is te raadplegen! Ook veel van onze leden gaan mee met de tijd en maken gebruik van hun pc om informatie te verwerven en berichten door te geven. In dat verband zou ik dan ook (nogmaals) willen vragen om uw e-mailadres aan onze secretaris door te geven. Dan kan hij u voortaan ook via dat kanaal informeren. Dat scheelt tijd en geld!

En over geld gesproken: op zondag 22 januari 2012 organiseren wij van 16.00 uur tot 19.00 uur weer een “Nijjoarsveziende” bij dansschool Van der Vlag. Dat doen we o.m. gezien de vele, zeer positieve reacties die we het vorig jaar mochten ontvangen. En inderdaad, deelname kost u wel wat: € 24,50 voor een koud en warm buffet + toetje (kunt u alvast gaan sparen, we leven immers in tijden van een internationale monetaire crisis!) Behalve de culinaire hoogstandjes van Dansschool van der Vlag kunt u die middag ook genieten van een lezing over het klooster “Yesse” in Essen, door mevrouw Annemiek Bos, pianist Chris Kleine en oude foto’s van Hoogezand-Sappemeer. Nadere informatie krijgt u binnenkort van onze secretaris. Dat geldt ook voor de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering die dit jaar zal worden gehouden op donderdag 15 maart, in Hotel Faber. U kunt desgewenst beide data vast in uw agenda noteren.

En als u die dan toch ter hand neemt, noteert u dan ook vast:

1 november 2012, opnieuw in Hotel Faber: De 3e Lezing van Professor Dick de Boer!

Een bijzonder boeiende spreker, dat bewees hij al twee keer bij onze vereniging.

Op donderdag 3 november jl. wist hij met tal van interessante historische gegevens bij te dragen aan de bekendheid van “Abt Emo” en diens indrukwekkende voetreis van Wittewierum naar Rome, precies 800 jaar geleden. Ongetwijfeld zeer de moeite waard, die nieuwe lezing, met als onderwerp “De Hollandsche loterij.”

De jaarlijkse excursie wordt gehouden op zaterdag 19 mei. Die dag gaan we met een bus van het Busmuseum langs enkele markeringspunten van de 80 jarige oorlog in ons gebied! Gids is de heer Nick Kieft.

En dan wil ik tenslotte nog even de Jaap Westerdiep lezing memoreren. Deze lezing is door het gemeentebestuur van Hoogezand-Sappemeer in het leven geroepen als eerbetoon aan onze voorzitter, voor zijn inzet voor de gemeente en Westebroek in het bijzonder. Het is de bedoeling dat deze lezing elke twee jaar zal worden gehouden. De 1^e Jaap Westerdiep lezing werd door Jaap zelf, uiteraard met assistentie van zijn Mien, gehouden in het gemeentehuis op donderdag 27 oktober jl. Met het thema “De baggelarij van Westebroek” wist het echtpaar Westerdiep hun gehoor op informatieve en humoristische wijze te onderhouden. Gesteld mag worden dat Jaap over “de gave van het woord” beschikt. De middag werd afgesloten met een niet onverdienstelijke vertolking van Jaap Westerdiep van het Ede Staal lied “Vrouger”. Over 2 jaar zal Jan Helmers (bij de meeste leden bekend als gids, tijdens de excursie met een bus van het busmuseum) de 2^e Jaap Westerdiep houden. En voor degenen die de lezing van Jaap gemist hebben, in dit nummer is de volledige tekst van de 1^e Jaap Westerdiep opgenomen.

Ik wens u daarbij, evenals bij alle andere artikelen, veel leesplezier en wens u namens het bestuur en de redactie alvast een heel prettige jaarwisseling en een voorspoedig Nieuw Jaar!

PS En wat die map voor het opbergen van Pluustergoud betreft: We zullen de mogelijkheden bekijken. U hoort hierover nog van ons.

DE BAGGELARIJ VAN WESTERBROEK

Onderstaande lezing is gehouden op donderdag 27 oktober 2011 in het kader van de Jaap Westerdieplezing door Jaap Westerdiep.

Graag wil ik beginnen met mijn hartelijke dank uit te spreken naar de gemeente Hoogezand-Sappemeer voor het instellen van deze lezing. Ik beschouw het als een grote eer. Met veel plezier houd ik deze lezing, die ik samen met mijn vrouw Mien heb voorbereid en die uiteraard toegespitst is op de geschiedenis van Westebroek, met name de laagveenvervening, want zoals wellicht bekend: Westebroek ligt ons na aan het hart! Bovendien werd deze keuze mede ingegeven door het feit dat de Historische Verenigingen van Haren, Slochteren en Hoogezand-Sappemeer werken aan onderzoek en de beschrijving van het oorspronkelijke gebied Gorecht.

Inleiding

In 1040 werd een gebied – later Gorecht genoemd – geschonken door de Duits-Roomse Koning Hendrik III aan het Bisdom Utrecht. Het behoorde bij het Graafschap Drenthe en Westebroek lag in een bosgebied genaamd Trenta of Drenterwolde. Het Gorecht bestond uit een hoog, op de Hondsrug gelegen deel, genaamd Go, waarin de dorpen Noordlaren, Essen, Haren en Groningen en een laag gelegen deel, genaamd Wold, waarin de dorpen Noorddijk, Middelbert, Engelbert, Westebroek, Foxhol en een deel van Kropswolde lagen.

De kloosterkroniek van Wittewierum noemt de inwoners van de 4 dorpen in Drentherwolde voor het eerst in 1231. Bedoeld worden de parochies

van Noorddijk, Middelbert, Engelbert en Westebroek die in 1231 al bestonden en dus van respectabele ouderdom zijn.

De pioniers die zich mettertijd in het lage land vestigden waren o.a. boeren uit het hoge deel Go, zij zagen mogelijkheden voor hooi- en weilanden in het lage deel. Eerst ten westen en geleidelijk ook aan de oostzijde van de Hunze.

De ontginning

Het begin van de ontginning is onduidelijk. Aangenomen wordt dat de ontginning omstreeks het jaar 1000 moet zijn begonnen en omstreeks 1200 was voltooid.

Het in cultuur brengen gebeurde door meerdere kolonisten. Zij namen als basis het traject van een natuurlijke waterloop. Men verdeelde het traject in min of meer gelijke stukken over de ontginners. In samenwerking met de buren groef men sloten loodrecht op de waterloop. Zo ontstonden stroken grond tussen twee sloten, deze zorgden voor ontwatering van een strook veen. Met de ontwatering van het veenland begon een onomkeerbaar proces van ontbinding.

Hierdoor kwam het veen oppervlak steeds lager te liggen. Daarop maakte men de sloten dieper waardoor weer verdere inklinking.

Zo ging het verder zodat de oppervlakte steeds lager kwam te liggen en de veenlaag steeds dunner werd. Bezien wij het verkavelingspatroon van Westerbroek dan blijkt die gericht, dus haaks op, het Selwerderdiepje. Het Selwerderdiepje – een aftakking in Waterhuizen van de Hunze – zorgde dus door de afwateringssloten voor de waterafvoer. Deze waterafvoer gaf echter steeds meer problemen door de dichtslibbing van de benedenloop van de Hunze. De afwatering werd ook een steeds groter probleem vanwege de vervening door het klooster Aduard. Dit klooster had bij de Groeve een kanaal gegraven voor de afvoer van water en turf. Dit kanaal mondde uit in de Hunze. Door de vervening kwam zoveel

water vrij dat de Hunze het niet kon afvoeren en de landerijen benedenstrooms onder water liepen. Dit probleem was er al in 1285. In de daarop volgende 100 jaar bedachten de burgemeesters en raad van Groningen, de ingezetenen van Gorecht, de acht zijlvesten en Fivelingo allerlei oplossingen maar ze gaven nauwelijks tot geen verbetering aan de wateroverlast in Gorecht. Uit een charter van 1385 blijkt dat de Drenthen en ingezetenen van het Gorecht de dijken van Engelbert en Middelbert hadden doorgestoken waardoor hun water in het Generale Zijlvest was gestroomd. De nood was dus heel hoog omdat ze onvoldoende via de Hunze konden kwijtraken. Er waren continu problemen met de waterafvoer via de Hunze.

Enerzijds door de vergrootte wateraanvoer vanwege de turfwinning, anderzijds door de dichtslibbing van de Hunzemonding waardoor ook de benedenloop ten noorden en ten oosten van de stad begon toe te slibben. Het graven van het Schuitendiep vanaf de Hunze bij Waterhuizen tot de stad – plm. 1385 – gaf enige verbetering. Een deel van het Hunzewater kon nu via de stadsgrachten afvloeien. Het traject van de Hunze tussen Roodehaan en Selwerd voerde in 1424 nauwelijks tot geen water meer. Voor een deel werd de wateroverlast ook opgelost in 1675 toen het Generale Zijlvest de inlating toestond van een gebied van 300 ha in Westerbroek. De afvoer ging nu dus in oostelijke richting via het Scharmer Zijlvest. Naast de verslechtering van de afvoer was er ook nog het steeds groter wordende probleem van de inklinking. De natuurlijke afstroming werd steeds slechter.

Het begin

Het baggeren begon omstreeks 1530 in Holland en verplaatste zich geleidelijk in de tijd naar Overijsel, Drenthe, Friesland en Groningen. In een plakkaat uit 1741 wordt gezegd dat er “zedert eenigen tijd gebaggerd wordt in Noord-Drenthe”. In het lage midden van Friesland wordt het vanaf 1750 op grote schaal toegepast.

Eerst door veenarbeiders uit Noord-West Overijssel, de zgn. Gietersen, maar spoedig namen de Friezen de techniek over.

In dezelfde tijd werd er in Groningen ook begonnen namelijk in Noordbroek. In 1750 werd er in het land van P. Rieuwkama 65 stobben baggerturf gewonnen. Totaal dus $65 \times 8 = 520 \text{ m}^3$, met een krimpvolume van 80% was dat toch 2600 m^3 gebaggerd veen. In 1767 begon Thomas Liefink, koopman te Groningen, op commerciële basis te baggeren in Scharmer. In 1773 was er 6 ha in Scharmer, Engelbert en Harkstede verbaggerd.

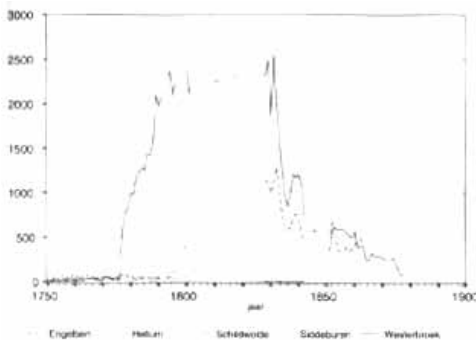
De verveners waren allen vermogende lieden want voor het opzetten van een baggelarij was aardig wat kapitaal nodig. De gronden moesten worden aangekocht, er moest infrastructuur voor de afvoer van de turf worden aangelegd en onderhouden en er moest geld zijn voor de veenarbeiders onder leiding van een veenbaas.

Het baggeren

Het baggeren van veen op commerciële schaal begon in Groningen dus omstreeks 1750. Het baggeren gebeurde als volgt: Men begon in het vroege voorjaar met het wegspitten van het bovenveen.

Na deze veenwinning van mindere kwaliteit begon men in april met het baggeren. Met een zogenaamde leikbeugel trok men de veenblubber omhoog. Een leikbeugel was een lange stok met daaraan een ijzeren ring voorzien van een schepnet met een maaswijdte van 1 cm. Aan de ijzeren ring zat een soort mes om het vaste veen los te wrikken dat diep onder water zat. De blubber en de kluiten veen kiepte men in een bak als men vanaf de walkant baggerde en men wierp het in een praam of in de boot als men op het water baggerde. Was de bak vol dan maakte men er een brij van, deze brij werd op een bed van ruigte en russen met een dikte van 30 cm uitgespreid op zgn. legakkers, stroken grond tussen de plassen van ca. 6 m breed.

Na enkele dagen werd de veensprei enkele keren aangetrapt met zgn. trapborden, veelal trapplankjes onder de klompen. Als de laag voldoende droog en aangetrapt was had het nog een dikte van ca. $7\frac{1}{2}$ cm en werd het in blokjes gestoken of gesneden van 19×19 cm. Hierna werden de baggers gekeerd en gestapeld en uiteindelijk op ronde hopen gestort – stoeken genaamd – om volledig te drogen. Van brij tot droge baggerturven duurde 12 tot 15 weken en daarin nam het volume met 80% af. Als ze volledig droog waren maakte men er ronde hopen van inhoud 12 m^3 een “stobbe” genaamd. Een stobbe bevatte 8 m^3 turf en 4 m^3 lucht.

Er werd belasting geheven op turf, in het verlengde van de vergunning om te baggeren moest men jaarlijks bij de Provinciale Griffie opgave doen van de hoeveelheid geproduceerde baggelturf. Van vele jaren zijn de opgaven bewaard gebleven zodat deze grafiek gemaakt kan worden voor Westerbroek.

Vanuit deze grafiek is te berekenen dat in Westerbroek tussen 1775 en 1830 112.700 stobben à 8 m^3 is 901.600 m^3 turf is gewonnen. Bij een krimpvolume van 80% is dat

4.500.000 m³ gebaggerd veen. Bij een gemiddelde veendiepte van 1 m is dat 450 ha. In de vijftig jaren tussen 1830 en 1880 werd het razendsnel minder. In deze vijftig jaar zijn er nog 40.000 stobben gewonnen, wat betekend 1.600.000 m³ veen is 160 ha. Totaal ruim 600 ha alleen al in Westerbroek. Zoals oude kaarten aangeven was Westerbroek dan ook grotendeels water en moeras. De reden voor de teruggang is hierdoor ook duidelijk. In het gemeentelijk jaarverslag van de gemeente Hoogezand van 1876 staat voor de baggelarijen in Westerbroek vermeld: "van jaar tot jaar worden de veenderijen minder terwijl het veen bijna ten einde loopt". De veenlaag was uiteraard niet overal even dik, boven het grondwater stond gemiddeld 50 tot 60 cm veen, onder het grondwater varieerde de veendikte nogal omdat de zandlaag-hoogte sterk varieert.

De vervener P. Woortman baggerde o.a. ten zuiden van de naar hem vernoemde Woortmansdijk in Westerbroek. Hij schrijft dat er in zijn baggerput 8 voet

water stond, dat is 2,40 m plus 60 cm erboven is totaal 3 m veen.

De vervening aldaar zorgde dus voor een niveau verlaging van ca. 3 m. Ten noorden van de Rijksweg West is dit nog duidelijk zichtbaar. De Woortmansdijk bestond al veel eerder en is dus aangelegd op de veenlaag. De inklinking van deze veenlaag veroorzaakt heden ten dage nog steeds ernstige verzakkingen van de Woortmansdijk.

te de maand JANUARIJ 1886, tijd en plaats nader te bepalen, zal publiek te koop gepresenteerd worden: De

VEENDERIJ

van den Heer D. H. KRACHT, gelegen onder Engelbert en Westerbroek, **DE LWINA** genaamd, in zijn geheel groot 104 B., 10 R. en 90 E., bestaande in TWEE BEHUUZINGEN, staande bij den Stads Trekweg, groote **TURFSCHUUR**, onderscheidene perceelen uitmunten **KLEILAND**, eenige **ARBEIDERSWONINGEN** en veel **LAND** en **WATER**, en eindelijk in

TWEE BOERENPLAATSEN, de eene onder Westerbroek en de andere onder Engelbert gelegen.

Nadere informatiën zijn te bekomen bij den Veenbaas **ROELF NIEBORG** en ten Kantore van **Mr. J. D. TRESLING.**

Ontbossing

Zoals eerder vermeld heette het gebied waarin Westerbroek ligt, destijds Trenta of Drentherwolde. Het was een bebost gebied met eiken, beuken, essen, linden etc.

Dat deze bomen hier konden groeien was gelegen in het feit dat de veenlaag op die plaatsen relatief dun was en de wortels in het zand groeiden.

Door de grootschalige vervening is de oorspronkelijke bebossing o.a. in Westerbroek nagenoeg totaal verdwenen.

Vooraf aan het vervenen werden de bossen gekapt. Dit blijkt o.a. uit diverse verkoop-aankondingen waarin staat: “op stam te koop 500 tot wel 1500 eiken, essen, beuken etc.” Rondom de buitenplaatsen bleef het bos intact totdat deze “buitens” te koop werden aangeboden. Meestal voor de sloop, omdat de eigenaars het niet op prijs stelden dat het door anderen zou worden bewoond. Met de verkoop van het huis werd dan ook de resterende bebossing gekapt. Uiteindelijk kaalslag dus op enkele kleine bospercelen na zoals het Hesselinksbos.

Buitenplaatsen en veenborgen

In de 17e en 18e eeuw lag Westerbroek in een zeer bosrijk gebied waar het kennelijk goed toeven was. In dat beboste gebied kochten regenten uit de stad landerijen op en bouwden daar hun “buitenplaatsen”. In Westerbroek hebben er 12 gestaan met hoven, tuinen, vijvers en grachten, afgewisseld met wei- en bouwlanden, baggerveen, boerenhuizen en bossen, wijken en plassen. Regenten waren de bestuurders van de stad en van de gebieden die bestuurd werden door de stad als Gorecht, Oldambt en Westerwolde. Naast de regenten bouwden ook andere rijke families hier hun “buitenplaatsen” en de meeste van deze maar ook enkele regenten werden tussen 1770 en 1830 vervener. Bekende buitenplaatsen waren: Laanhoven, Veenlust, Ellenheert, Meerzicht, Hunningaheert, Bellingaheert, Hoeth, d’Elmina, Noordwijk, Rustlust, Vaartwijk en Langwijk.

In 1741 schrijft de dichter Quintus Pabus (ook wel Quintijn genoemd) in zijn “Lof der Stadt Groningen”:

Ô Lieflyk Wandelpadt, ziet hier is MARTENSHOEK!
En gints ter rechter zy het Boschryk WESTERBROEK
Zyn Elzen Laanen toont, zoo ver het oog kan reiken,
Ô Gronings MAMRE, daar de hooggeschooten Eyken,
Beschaaduwen het hoofd van meenig Groninger
By Zomer dagen, doch ik zie u slegts van ver.
Ik zie het donker groen van uwe Bosschen ryzen,
O gy die haar bewoondt, ziet hunne toppen wyzen
U hemelwaardts tot Godt, den Schepper van al ’t zoet,
Dat hier een Mensch in ’t Veldt, in Bosch en Hof ontmoet!
Langs deeze lieve Laan en groene Wandel-paden,
Schuilt gints de Hoffstê van den RAADSHEERLYKEN TJADEN
Die GRONINGS Kapitoel als Romens Adeldom
Met trappen na verdienst opsteigerde en beklom
Enz. enz.

U zult zich afvragen wat heeft Mamre te maken met Westerbroek?

De bijbelkenners onder u zullen ongetwijfeld weten dat on het Oude testament in Genesis 13 vers 1 tot 18 waarin Abram en Lot scheiden in vers 18 staat: (ik heb de Groninger vertaling ter hand genomen:)

“Dou zette Abram zien tenten op en hai ging wonen bie de aikenbomen van Mamre bie Hebron. Doar baauwde hai n altoar veur de Heer”

En ik citeer:

Terwyl hier Schip en Schuit voorby elkander swaayen,
Den een komt uit de Stadt, de ander wil er in,
Dit brengt aan Groningen een wonder groot gewin,
Het zyn geen honderden, maar duizenden van Scheepen,
Die Turf, en Hout, en Graan hier daagelyks in sleeppen.
Een grotere eer had Westerbroek zich niet kunnen wenschen dan te worden vergeleken met
het bijbelse Mamre.
Alleen Vaartwijk en Langwijk zijn nog aanwezig en zijn Rijksmonumenten.

Veenarbeiders

Als omstreeks 1775 de commerciële baggelarijen in Westerbroek beginnen, dan komen daar veenarbeiders van elders op af. Onderzoek heeft uitgewezen dat er in Westerbroek velen uit Surhuisterveen en omstreken kwamen (Friesland). De verveningen liepen daar geleidelijk terug en de veenarbeiders trokken naar nieuwe verveningsgebieden, o.a. naar Paterswolde, Vriezeveen en naar Westerbroek. Voor deze men-

sen was de trek naar nieuwe verveningen pure noodzaak. Blijven was veel slechter. Om aan het werk te blijven was het noodzaak om een groot gezin te hebben. De man voor het graven en het baggerwerk, de vrouw en de kinderen voor het drogen, het keren en stapelen van de turf. Trouwens, het hebben van een groot gezin ontstond niet uitsluitend uit noodzaak. Het werd mede veroorzaakt omdat het, zoals men dat in arbeiderskringen noemde "het enigste genot van de arbeider was". Door de trek naar het veen ontstonden volkrijke woongemeenschappen, niet dat Westerbroek een dicht bewoond dorp werd, want de veenarbeidersgezinnen werden vaak ondergebracht in zgn."veenhutten" of "bagelhut'n" zoals men dat hier zei. Dit waren schamele éénkamerwoningen, veelal meerdere aaneen gebouwd in de landerijen zo dicht mogelijk bij de veenplas. Voor de veenarbeiders was er in de winter meestal geen werk, het was dan in de "bagelhut'n" bittere armoede want ondanks dat in het baggelseizoen het hele gezin meewerkte waren de inkomsten karig. Iedere winter werd dan weer een beproeving maar door de moestuin, de geit en misschien zelfs wel een "zwientje op't hok" werd er geen honger geleden. Kou hoefde men ook niet te lijden want men woonde immers op de brandstof. Ze moesten wel dicht rond de kachel want het was nauwelijks warm te krijgen in de tochtige "bagelhut'n".

Van de families die destijds uit Friesland (maar ook velen uit Duitsland) naar Westerbroek trokken wonen er nog een aantal nazaten:

Om een paar te noemen:

- van Dijken
- Westerdiep

- Venema
- Postema
- Honebecke (Hönebecke)
- Weemhoff (Wehmhoff)
- Huisman

Agrarisch grondgebruik

Tijdens en na de verving werd aan landverbetering weinig gedaan. Tot eind 1800 bleven de baggelpotten onaangeroerd liggen. In het Tijdschrift voor de Staatshuishoudkunde en Statistiek in het artikel "Onze landbouw in het jaar 1800" werd over deze streek geschreven: "Een gebied vol riet en biezen, slechte weilanden en een armelijke bevolking."

In 1849 schrijft A.J. van der Aa in zijn Aardrijkskundig Woordenboek: "Een dorp met 450 inwoners die meest hun bestaan vinden in de baggeliarijen, waardoor er grote waterplassen, meest naar de zijde van de Trekweg (langs het Winschoterdiep) zijn ontstaan en hoe langer hoe meer geboren

worden, hetgeen een treurig voorkomen aan die streek geeft".

Zelfs in 1876 is de gemeenteraad van Hoogezand niet bereid in te gaan op een verzoek van ingezetenen van Westerbroek om de Oudedijk (Oudeweg) te verharderen.

Enkele raadsleden zeggen het gebied te hebben bezocht en dat het op hen een ongunstige indruk heeft gemaakt want, zeggen ze, er ligt niet veel land langs de weg maar wel veel water en riet. De verlanding van de plassen gaat echter door. De eerste baggelpotten zijn dan al totaal verland. Het open water is verdwenen en de vegetatie is voorzichtig te belopen waarbij de ondergrond in min of meerdere mate golfte, in de volksmond genaamd "dik wotter". De mate van verlanding is afhankelijk van de oorspronkelijke diepte en van de verstreken jaren.

Omstreeks 1900 begon men met kleine particuliere watermolentjes de waterstand te verlagen. Door de verbeterde waterbeheersing zag men kans de verlandde plassen te egaliseren met de nog aanwezige legakkers. Hierdoor ontstond weer cultuurland, meestal grasland.

Uiteindelijk kunnen we vaststellen dat bij de landschapsveranderingen in onze omgeving de rol van de mens overheersend was, maar de rol van de natuur bepalend!

Resterende landschapselementen

Waar het veen diep was gebaggerd bleven, in het in cultuur gebrachte landschap, uiteindelijk diverse plassen over. Petgaten genoemd of in het Gronings “kwabes”.

In Westerbroek zijn er nog negen van deze petgaten.

Toch trad ook hier een langzame verlanding op zodat omstreeks 1980 nog maar enkele van deze petgaten open water hadden. In 1984 werd in Westerbroek begonnen met een ruilverkaveling. Een

gigantische ingreep in het landschap. Heel voorzichtig begon toen ook in de ruilverkavelingsplannen natuurbehoud een bescheiden rol te spelen. Mede dankzij de inzet van de Dorpsvereniging Westerbroek zijn in het kader van de ruilverkaveling vijf petgaten hergraven en enige jaren later de resterende door de Gemeente Hoogezand-Sappemeer en de Vereniging van Natuurmonumenten.

Op aangeven van de Dorpsvereniging heeft Natuurmonumenten in 2008 zelfs enkele nieuwe plassen hergraven in hun natuurgebied het “Hesselinksbos”. In het Hesselinksbos liggen nog drie oorspronkelijke petgaten waarvan de eerste goed zichtbaar is vanaf de – openbare – Hesselinkslaam. Het Hesselinksbos is helaas niet toegankelijk. Wel loopt er rondom het bos – maar door het natuurgebied – een openbaar wandelpad.

Wij mogen ons nu wel afvragen of het voor deze gemeente niet beter was geweest als het oorspronkelijk plassegebied was behouden, dan hadden we een toeristisch dorp gehad als nu Giethoorn en de Weerribben. Maar door de activiteiten van Natuurmonumenten krijgen we gelukkig weer een beeld hoe het was!

De veenborgen, de bewoners en enkele nog aanwezige nazaten in Westerbroek

Omstreeks 1779 komt Jan Gabes geboren in 1749 te Surhuisterveen (Friesland) met zijn vrouw Frauke Jelles naar Westerbroek. Samen met hun beide zoons Gabe Jans (1774) en Jelle Jans (1777) komen ze waarschijnlijk per schip. Als in 1811 Keizer Napoleon bepaalt dat iedere burger een achternaam moet aannemen wordt Gabe Jans Westerdiep en

Jelle Jans van Dijken. De vader Jan Gabes neemt ook de naam Westerdiep aan! Frauke Jelles overlijdt “in den ouderdom van 55 jaren” op 27 december 1808. Jan Gabes huwt in 1810 voor de tweede keer met Jetske Geerts geboren te Lucaswolde. Jan Gabes overlijdt te Westebroek op 23 oktober 1826. We volgen Gabe Jans en Jelle Jans. Gabe Jans Westerdiep geboren in 1774 te Surhuisterveen. Hij huwt op 21 februari 1802 te Westebroek met Antje Tiessens (van der Dijk) geboren 5 mei 1781 te Westebroek. Gabe Jans en Antje krijgen drie kinderen: Ties Gabes, Vrouke Gabes, Zecla Gabes. Gabe Jans Westerdiep is in 1842 nog schipper en woont aan boord, naderhand wordt hij landgebruiker, maar ook herbergier en woont dan in Westebroek. Ofschoon hij te Engelbert op 13 februari 1871 overlijdt – 97 jaren oud. Antje Tiessens van der Dijk was hem al voorgegaan en wel op 26 februari 1857. De oudste zoon Ties Gabes geboren 5 mei 1809 te Groningen huwt op 15 september 1831, hij is dan schipper, met Jaapkien Heuveling geboren 30 september 1810 te Westebroek. Ties Gabes overlijdt te Martenshoek –Kropswolde (in het huis letter A nr. 26) op 25 januari 1840, oud 30 jaren. Jaapkien wordt dan huishoudster te Haren. Op 4 september 1833 wordt hun zoon Gabe geboren. Ties Gabes en Jaapkien wonen dan op hun schip te Westebroek (liggende aldaar voor het huis letter B nummer 22). Gabe Westerdiep huwt op 11 mei 1861 met Antje Postema geboren 6 december 1837 te Scharmer - Gabe is dan boerenknecht, Antje is caféhoudster! Gabe en Antje krijgen acht kinderen.

We volgen het derde kind Jakob geboren 9 januari 1866 te Westebroek. Hij huwt voor de eerste keer met Antje Pool geboren 9 augustus 1874 te Westebroek. Het echtpaar krijgt twee kinderen, waarvan de jongste Pieter slechts 4 jaar wordt. Antje overlijdt op 30 augustus 1902. Jakob huwt voor de tweede keer 27 februari 1904 met Klaassien Huisman geboren 24 mei 1878 te Westebroek. Jakob en Klaassien krijgen vier kinderen. Jakob krijgt een dodelijk ongeluk op de Scheepswerf van E.J. Smit & Zoon te Westebroek en overlijdt op 11 december 1926 hij is dan 60 jaar. Klaassien overlijdt 8 maart 1929 te Westebroek.

Hun oudste zoon Luitje geboren 22 september 1904 te Westebroek huwt op 5 mei 1934 te Hoogezand met Grietje Postema geboren 5 maart 1908 te Westebroek. Luitje is ijzerwerker op de werf Koster te Gideon. Zij krijgen één zoon – Jakob geboren te Westebroek 15 januari 1936. Luitje overlijdt 30 augustus 1986 te Groningen en Grietje 16 juli 1996 te Hoogezand. Jakob (15 januari 1936) huwt op 23 december 1960 te Hoogezand-Sappemeer met Harmina Niemeijer geboren 29 juni 1937 te Hoogezand. Jakob was technisch vertegenwoordiger. Jakob en Harmina krijgen twee dochters. Margriet geboren 29 november 1962 te Westebroek - huwt 7 december 1990 met Mattheüs Mulder. Zij wonen in Kropswolde en hebben twee dochters Hadewig en Lidewij. Carolien geboren 1 december 1967 te Westebroek - huwt 18 juli 1998 met Peter M. Knol. Zij wonen nog te Westebroek. Zij hebben twee kinderen Rens en Meike. Er zijn voldoende “Westerdiep-nazaten” maar de mannelijke lijn van Jakob Westerdiep is beëindigd!

De veenborg “Vaartwijk”

Was de borg “Vaartwijk” in een ver verleden de “Tjadenhoeve”? De “Tjadenhoeve” was eigendom van de rechtsgeleerde Sicco Tjaden (1640-1728), hij was rentmeester der geestelijke goederen van de Stad Groningen en kerkvoogd te Westebroek. Hij huwde in

1665 te Roderwolde met Anna Mees, blijkbaar is Anna niet oud geworden want in 1668 huwt hij te Sappemeer met Wobbegijn (Wobbina) Wolthers. Hij verbleef blijkbaar op de “Tjadenhoeve” want zijn kleinzoon Sicco Tjaden (1693-1726) - de vermaarde predikant (en piëtist) te Nieuwe Pekela - schrijft in zijn dagboek dat hij geregeld naar Westerbroek trok om daar bekenden aan te spreken over het geloof en hen tot inkeer te manen. Hij preekte er en ging zelfs demonstratief in een klein huisje wonen, hoewel grootvaders landgoed nabij was. Het stond voor Sicco als een paal boven water dat “de Vreze des Heeren” nog eerder in iemands “lage hutje” dan in “paleizen” woonde. Onbekend is wanneer de “Tjadenhoeve” is gebouwd, zeker is dat zijn grootvader Sicco er in 1720 woonde. Grootvader Sicco overlijdt op 27 december 1728 op 88-jarige leeftijd! Zijn zoon Henric Tjaden geboren 23 oktober 1665 te Groningen overlijdt op 14 december 1699 - 34 jaar oud - door een ongeluk met een rijtuig. Hij huwde met Anna Margaretha Tjassens op 26 april 1691 te Westerlee. Uit het huwelijk werden vijf kinderen geboren. De eerste twee zoons waren een tweeling Cornelis Hindrik en Sicco geboren 12 december 1693 te Westerlee. Sicco wordt dus de dominee (in Nieuwe Pekela is een straat naar hem genoemd). Cornelis Hindric huwt in 1723 met Rolina Wolthers. Het echtpaar krijgt vier kinderen, waarvan twee dochters in leven blijven. Anna Margaretha en Wobbina. Op 28 oktober 1753 huwt in de kerk te Groningen Anna Margaretha Tjaden - geboren te Groningen en gedoopt op

22 april 1732 in de Martinikerk - met Rudolph Emmen geboren 5 januari 1724 te Groningen. Rudolph is tot zijn dood in 1782 Raadsheer te Groningen. Anna Margaretha overlijdt op de “Tjadenhoeve” te Westerbroek op 29 december 1797. Het echtpaar krijgt 5 kinderen, waarvan het vierde kind Sicco de naam van zijn moeder Tjaden krijgt, zodat de naam Tjaden blijft voortbestaan. Op 8 maart 1798 's avonds te 6 uur vindt er in “de Gouden Roemer” te Groningen “een

Verkoopinge” plaats van een “Aangename Buitenplaats en diverse bouw, weide en hooylanden, meestal zeer geschikt om te baggelen” De verkoop vindt plaats in opdracht van de erven van de Weduwe van Wijlen den Heer R. Emmen.

De borg wordt verkocht aan de Groningse zaden- en graanhandelaar Willem Jacobzoon Hesselink (1752). Deze herbenaemde het gebouw tot “Vaartwijk” en hij liet waarschijnlijk het huis in 1798 verbouwen (dat wordt ook wel het bouwjaar genoemd) tot eenvoudig buitenhuis. De naam “Vaartwijk” zal waarschijnlijk te maken hebben met de vaarten waarlangs de turf werd vervoerd. Want Willem werd tevens vervener. Willem huwt op 10 augustus 1784 met zijn nicht Trijntje Hesselink. Zij krijgen 6 kinderen. Willem overlijdt in 1803. Zijn jongste zoon Hendrik Willemzoon (1796) volgt zijn vader op. Hendrik huwt op 50-jarige leeftijd met de 20 jaar jongere Catharina Blaupot, zij krijgen drie dochters en één zoon. Als Hendrik in 1867 overlijdt volgt zoon Simon geboren in 1850 hem op. Op 3 november 1883 vindt er een boedelscheiding plaats. Het betreft de kinderen van

Hendrik Hesselink en Catharina Blaupot. Met name Simon en Anna Catharina Helder-Hesselink worden de bezitters van de borg en de landerijen. Simon erft de oostelijke zijde van de Oudeweg (de borg en de landerijen) en Anna Catharina de westelijke zijde (dus het Hesselinksbos en de landerijen). De familie gaat dan in Groningen wonen en gebruiken "Vaartwijk" als buitenverblijf. Simon huwt in 1885 met Eva Helder (de dochter van zijn vennoot). Zij krijgen twee kinderen Catharina en Hendrik. Anna Catharina huwt met Hendrik Helder Pzn (negotiant te Groningen). Zij krijgen 1 dochter Catharina. Door de Westerbroeksters juffrouw Helder genoemd. Als Juffrouw Helder in 1955 overlijdt blijkt dat zij het gebied heeft vermaakt aan de Vereniging van Natuurmonumenten. In 1920 gaat de zaak van Simon failliet en wordt "Vaartwijk" verkocht, alsmede de landerijen en verdere bezittingen. De eigenaar van de veenborg "Vaartwijk" wordt dan Klaas Bruining (1865) en zijn echtgenote Grietje Visser (1865). Zij gaan dan ook wonen op "Vaartwijk". In 1962 is "Vaartwijk" in vervallen staat en wonen er diverse gezinnen. De erven verkopen dan het geheel aan Josephus H. Cobben die het ingrijpend restaureert en er met zijn gezin gaat wonen. In 1965 wordt "Vaartwijk" verkocht aan Jacobus P.H. Pfeiffer die er met zijn vrouw Alida van der Wetering de Rooy gaat wonen tot 1982. Thans zijn de eigenaar/bewoners Johannes P. Bakker en zijn partner Mieke Achterhuis.

Langwijk

De oudste vermelding dateert uit 1800 als Sara Wilhelmina van Maneil en Walrad Otto van Hugenpoth tot den Berenclauw er wonen, want er worden in 1800 en 1802 twee zoons geboren op "Langwijk". In een artikel in "Groninger Kerken" van juni 1996 schrijft Harry de Olde dat "Langwijk" waarschijnlijk in 1780 is gebouwd. Sara en Walrad zijn niet de eigenaren. Voor 1815 is de eigenaar van de borg de "veenbaron" A. van Wylick Bellinga. Hij verkoopt het pand op 5 januari 1815 aan Albert Cornelis Meijer. In de acte wordt gesproken van "verkoop van de buitenplaats Langwyck, zijnde een herenbehuizing met schuur, tuinen, grachten, singels, zomerhuis en de daarbij gelegen weidebouw en veenlanden, alsmede een ruim gestoelte in de Kerk te Westerbroek". In 1831 koopt Jelle Jans van Dijken "Langwijk". Gesproken wordt dan: "Verkoop van de buitenplaats "Langwijk" met hoven, lanen en singels gelegen aan de Trekweg te Westerbroek, de behuizing op afbraak en de boomen om te worden geroid". Blijkbaar verbouwd de nieuwe eigenaar het geheel, want er wordt gesproken dat de borg in deze periode op het hoogtepunt van aanzien en omvang is!. Op 12 mei 1832 is de "verkoop van een groote partij afbraak van de borg Langwijk te Westerbroek". Op 15 december 1836 "Verkoop van p.m. 150 zware en lange eiken staande op de plaats Langwijk van J.J. van Dijken te Westerbroek."

Wie is deze Jelle Jans?

Jelle Jans wordt geboren te Surhuisterveen op 10 januari 1777 als tweede zoon van Jan Gabes en Frauke Jelles. Samen met zijn ouders en broer Gabe Jans komen ze per schip naar Westerbroek en wonen ook aan boord. Jelle huwt op 22 november 1802 in Westerbroek met Stijntje Tiessens (een zuster van de vrouw van zijn broer Gabe Jans) Stijntje werd geboren in 1778. In 1811 neemt Jelle Jans de naam van Dijken aan. Het echtpaar krijgt tien kinderen. Jelle Jans is blijkbaar een succesvol man want hij wordt "verveener" tevens is hij landbouwer, ofschoon hij "het schrijven niet machtig is" en tekent dus met een kruisje! Hij koopt enorm veel landerijen aan voornamelijk te Westerbroek en Scharmer.

Als Stijntje op 11 november 1831 overlijdt blijft Jelle Jans op “Langwijk” wonen en op 8 oktober 1832 huwt hij met Jantje Talens geboren 18 oktober 1792 te Obergum. Uit dit huwelijk worden twee kinderen geboren Jantje ter Spill van Dijken 10 april 1834 (overleden 27 april 1852 te Westerbroek) en Lena van Dijken op 29 oktober 1836.

Het is opmerkelijk dat Jelle Jans in 1840 een testament laat opstellen door Notaris Tresling te Scharmer waarin zijn vrouw Jantje Talens alles erft indien Jelle Jans voor haar komt te overlijden en zijn kinderen uit het eerste huwelijk zijn “lijfstoebehoren” krijgen toebedeeld!

Doch Jantje overlijdt op 13 mei 1860 op “Langwijk” en als Jelle Jans 19 maart 1863 sterft dan erft dochter Lena alles! Dat wil zeggen “Langwijk” alsmede de landerijen.

Lena huwt in 1855 met Habo Marrink (1824) te Groningen. Uit dit huwelijk wordt in 1862 dochter Aaltje geboren. Habo Marrink overlijdt te Groningen in 1863.

Lena keert terug naar “Langwijk” en huwt in 1867 voor de tweede keer met Lucas Franciscus Nevels, geboren te Coevorden in 1827. Hij was reder en kapitein op de grote vaart geweest en ging wonen in Westerbroek op de “börg”.

Ook Aaltje Marrink groeide op in Westerbroek samen met haar moeder en haar stiefvader. Aaltje krijgt in 1882 een zoon, maar is ongehuwd. Het zoontje wordt Lucas Franciscus Marrink genoemd (!) In 1906 koopt Lucas Franciscus Marrink “Langwijk” van zijn

grootmoeder Lena van Dijken. Lucas Franciscus Nevels overlijdt in 1901 te Westerbroek Lena in 1908 op “Langwijk”.

Lucas Franciscus Marrink huwt in 1906 met Aaltje Boer, geboren in 1880. Zij krijgen twee kinderen, een dochter Lena en een zoon Simon Kornelis geboren in 1907. Als Lucas Franciscus overlijdt in 1957 en Aaltje in 1967 worden Simon Kornelis Marrink en en zijn vrouw Jantje Vos - geboren in 1914 - de hoofdbewoners. Zij krijgen één zoon Lucas Franciscus. Hij huwt met Nellie de Jong. In december 1971 verhuizen Simon en Jantje naar “Klein Langwijk” en worden Lucas en Nellie de hoofdbewoners. Als hun kinderen de deur uit zijn verhuizen ze in 1991 naar Hoogezand. Dan koopt Marnix F. Westers “Langwijk”. De “borg” wordt in oude luister gerestaureerd. Het terrein – inclusief de grachten – zijn grotendeels teruggebracht in de staat van 1827. Hiermede stroomt er geen druppel “van Dijken” bloed meer op “Langwijk”.

Wonen er nog nazaten van Jelle Jans in Westerbroek?

Het negende kind van Jelle Jans en Stijntje namelijk Pauël Jelles van Dijken geboren 25 februari 1820 te Westerbroek huwt op 11 januari 1844 met Grietje Klaassens de Boer geboren in 1822 te Klein Harkstede. Ook het beroep van Pauël is vervener, later landbouwer – akkerbouwer. Als Grietje in 1855 overlijdt huwt Pauël voor de tweede keer met Reina Bakker geboren in 1833 te Haren.

Uit zijn eerste huwelijk zijn zeven kinderen geboren en uit zijn tweede huwelijk 3. Pauël overlijdt 24 januari 1900 en Reina 20 januari 1879. Wij volgen het vijfde kind en wel Ties van Dijken geboren 30 maart 1853 te Westerbroek. Ties huwt in 1875 met Harmina Wehmhoff (ook wel Weemhoff) geboren 20 september 1850 te Westerbroek. Ties is van beroep scheepsjager. Er worden zes kinderen geboren. Ties overlijdt 28 oktober 1925, Harmina was op 19 september 1919 al overleden. De jongste zoon Johan Hendrik geboren in 1894 huwt met Hendrika Poelma geboren in 1894. Johan Hendrik is sloopstimmerman van beroep en als hij bedlegerig wordt beginnen ze met een kruidenierswinkel. Johan overlijdt in 1947, Hendrika vertrekt in 1965 naar Hoogezand. Eén van hun zoons Harminus geboren 29 november 1922 van beroep elektricien huwt met Rieka Venema geboren 22 augustus 1928. Beiden zijn geboren te Westerbroek. Zij wonen nog steeds in Westerbroek. Zij krijgen twee kinderen een zoon Johan Hendrik en een dochter Hilda. Johan huwt met Marieke Bolt en Hilda met Karel Dijkstra. Johan en Marieke hebben drie zoons en Hilda en Karel één zoon. Hiermede stroomt het “bloed” van Jelle Jans van Dijken en Antje Tiessens van der Dijk nog steeds in Westerbroek.

Een zeereis naar Italië, een landreis terug naar Hoogezand

Frens Jonker

We kennen ze wel, de jongelui, die net afgestudeerd zijn of een paar jaar hebben gewerkt en dan besluiten hun rugzak te pakken en de wereld in te trekken.

In 1851 maken Kornelis Pieter Boon en Kornelis Bakker een “tour” door West-Europa. Beide jongens waren respectievelijk 20 en 19 jaar.

Het kwam toentertijd meer voor dat studenten op pad gingen om de wereld te verkennen, ook op het gebied van de liefde. Bekende mannen, die een dergelijke tocht maakten en ook onze provincie aandeden waren Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp. Ook zij hielden een dagboek bij zodat wij hun ervaringen kunnen nalezen.

Boon en Bakker waren geen studenten maar boerenzonen, die van hun ouders toestemming kregen een half jaar op onderzoek uit te gaan. De beide jongens waren neven; hun opa was Kornelis Jans Boon (1776-1850). Hij was landbouwer op Kostverloren (Zuidbroek D66, Kadaster 1832). Verder nam Boon een belangrijke plaats in binnen de Doopsgezinde kerk van Sappemeer. Zo was hij diaken vanaf 1815 en directeur van het kerkelijk fonds van 1825 tot 1831. In het dagboek van dominee Gorter kunnen we zijn rol binnen de gemeente en de relatie met dominee Gorter nalezen. Hij is de voorvader van K.P. Boon, onder wiens land in 1959 de gasbel werd ontdekt.

We vragen ons af of er verband bestaat tussen het overlijden van opa Boon in 1850 en het vertrek van zijn kleinkinderen in 1851. De vader van de dagboekschrijver Kornelis Pieter Boon, Pieter Cornelis was boer, vervener en reder in Hoogezand. Hij woonde tussen het Kioldiep en Martenshoek, aan de zuidzijde van het kanaal (Kadaster 1832). Pieter Cornelis gold hij als een belangrijke scheepsfinancier. Hij bezat aandelen in negen rederijen en had maar liefst 61 schuldvorderingen met scheepsverband uitstaan (Nieuw van de Bijl, pag. 91). Hij was getrouwd met Sietje Sjoerts Mulder, die overigens in 1844 overleed. De vader van Kornelis Bakker was boer op Sappemeer en getrouwd met Fennechien Kornelis Boon.

De jongens nemen contact op met kapitein Berend Potjer uit Sappemeer om met hem een zeereis naar Italië te maken. Bakker en Boon besluiten hun ervaringen vast te leggen in een dagboek; die dagboeken zijn bewaard gebleven. Wij volgen in ons verslag het dagboek van Boon.

Het schip van Potjes lag in de haven van Rotterdam en zou beladen met koffie en suiker vertrekken naar Brendisi in zuid Italië. Om in Rotterdam te komen (18 februari) gingen ze per schuit naar Groningen, vervolgens met de diligence naar Harlingen. Met de stoomboot voeren ze naar Amsterdam. De dag daarop reisden ze per spoor naar Rotterdam. Daar ontmoetten ze kapitein Potjer en ze namen hun intrek op het kofschip de Emma Obbina. Opvallend is dat de neven overal op hun reis Sappemeerster schippers ontmoetten, te beginnen in Rotterdam, maar eveneens in de Italiaanse havens.

Uiteindelijk gingen ze op 9 maart aan boord. Het weer zat tegen, storm en mist maakten de reis onaangenaam. Behalve dat ze zeeziek werden waren ze van tijd tot tijd ook bang. De schipper stelde hen evenwel gerust en dat hielp. Op 15 april bereikten ze de straat van

Gibraltar. Normaal gesproken zouden de neven nu ontgroend moeten worden.

De gewoonte was dat nieuwelingen met teer of andere “ballast” zouden worden ingesmeerd en daarna met een houten mes zouden worden geschoren. Deze “marteling” kochten ze af met een flinke fooi. Een nieuwe ervaring was de sneeuw die ze zagen op de Spaanse bergen, dit terwijl het warm was.

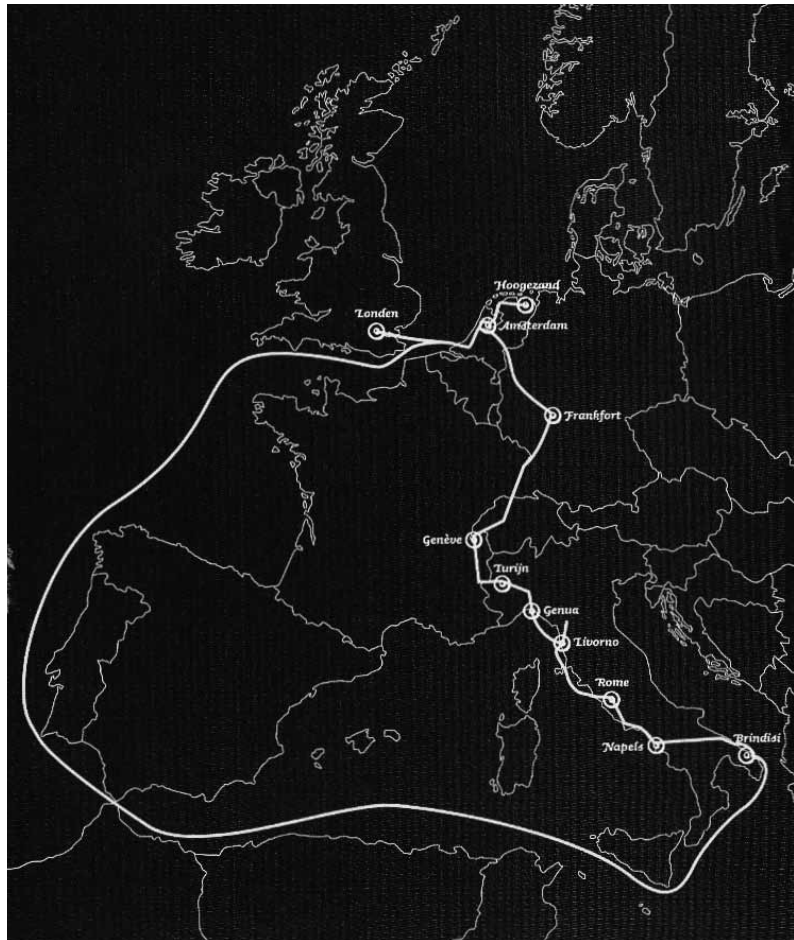
Op 5 mei legden ze aan in de haven van Brendisi; 57 dagen had de zeereis geduurd.

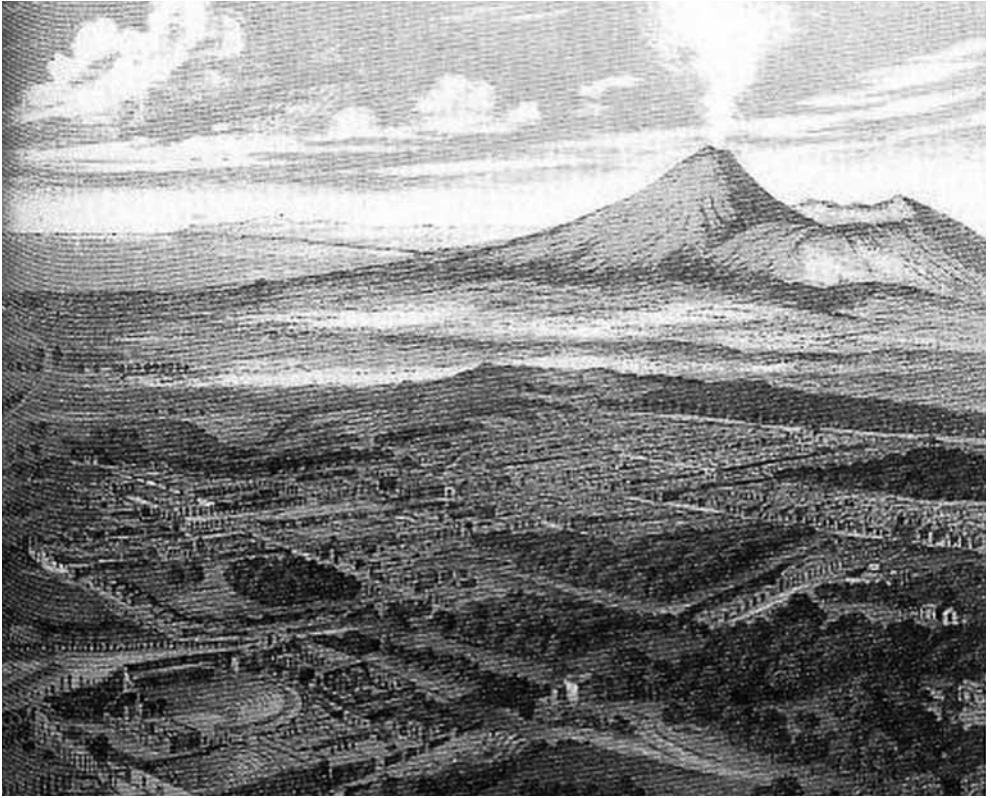
De jongens hadden zich onderweg goed vermaakt. De schipper was een gezellig man, ze lazen veel en maakten muziek. Een enkele keer mochten ze varen en in de mast klimmen. Verder hielden ze op een zeekaart de route bij.

Aan land gekomen genoten ze het eerst van het lekkere eten en drinken. Aan boord moesten ze genoeg nemen met pekelvlees, hard brood en niet te fris drinken. De omgeving van Brendisi werd bekeken en als echte boeren-

zonen letten ze op de granen, die daar verbouwd werden. Ze vonden dat de gerst en haver er maar schraal uitzagen. Ook viel hen op dat Brendisi een nogal slordige indruk maakte. Oorspronkelijk wilden de jongens ook weer met schipper Potjer terug naar Nederland, maar ze hadden niet veel zin om weer zo lang op zee te zijn. Een terugreis over land leek hen spannender, maar een probleem was dat ze hun ouders niet om toestemming konden vragen. Een briefwisseling zou veel te veel tijd kosten. Een nog groter probleem was het geld. De schipper leende hen vrachtpenningen, die ze onderweg konden verzilveren. Ze hakten de knoop door en kozen voor de terugreis over land. Het eerste stukje reisden ze met de schipper nog over zee, naar Monopoli. (25 mei)

Men stak over naar de andere kant van Italië, van Bari naar Napels. Ze werden begeleid door een Italiaan, die geen woord Frans of Engels sprak. Deze Italiaan zorgde ervoor dat ze in de postwagen stapten naar Napels. Onderweg viel hen op dat de landerijen niet werden gescheiden door sloten zoals bij ons, maar door stenen. Stenen had men daar in overvloed. Een nieuwe ervaring was de hinder van bedelaars, die hen bij stopplaatsen

behoorlijk lastig vielen. De jongens genoten van het landschap, bergen en dalen. Ze zagen voor het eerst bergen. Dichter bij Napels werd het steeds drukker, het landschap veranderde, veel wijnvelden, akkers met maïs, tarwe en hennep. Tegen de bergen groeiden kastanjes, sinaasappel- en amandelbomen.

Na 40 uur in de diligence te hebben doorgebracht bereikten ze Napels. Vanuit het hotel hadden ze een mooi uitzicht op de Vesuvius, Capri en de zee. 's Avonds gingen ze naar het beroemde theater St. Carlo en genoten met volle teugen. Aan de hand van een Franse gids bezochten ze kerken en kloosters.

Ook werd Pompeï met een bezoek vereerd. (In het jaar 79 na Chr. vond een fatale uitbarsting plaats van de Vesuvius en Pompeï werd volledig bedolven onder een dikke laag vulkaanregen.) De jongens zijn erg onder de indruk van alles wat ze hier zien. Pompeï was een stad met muren omringd en men telde vijf poorten en elf torens. De poort van Herenlanum was in drieën verdeeld, één zijde diende voor voetgangers die de stad ingingen, de andere voor diegene die de stad uitgingen en het midden van de poort was voor de rijtuigen. Verder bewonderden ze natuurlijk het Pantheon, het Forum en andere verschillende tempels. In de huizen van de rijken waren de vloeren geplaveid met mozaïekwerk, muurschilderingen waren prachtig. Minder aangenaam vonden ze dat het secreet (toilet) naast de keuken te vinden was.

Vanuit Pomeï vertrokken de neven per trein naar Resina en wandelden vervolgens naar Herculaneum, dat toen nog bijna geheel onder het puin bedolven was.

Natuurlijk wilden ze naar de top van de Vesuvius. Met hulp van enige gespierde mannen wisten ze de top te bereiken, na drie uur klimmen! Er werd afgedaald in de krater, maar lang hielden ze het niet vol vanwege de rook, zwavel damp en hitte.

Het bezoek aan het nationaal museum was erg de moeite waard. Daarna werd het meer van Agnano bezocht met zijn bijzondere inhoud, van zoet en zout water dat leek te koken. De hondsgrot was ook bijzonder. Honden die er binnen gingen vielen dood neer vanwege de “stiklucht”.

In Napels bleven ze zes dagen. Ze hebben veel gezien, lekker gegeten en niet, waar ze bang voor waren, het slachtoffer geworden van zwervende zakkenrollers. Voor hun vertrek regelden ze hun geldzaken via de Nederlandse consul. Bij een bankier kochten ze kredietbrieven, ze reisden liever niet met baar geld. Tot slot schaften ze zich in Napels dunne kleren aan en vroegen ze verder visum aan alvorens per postwagen naar Rome te vertrekken. Onderweg werden ze bij iedere pleisterplaats door jammerende bedelaars belaagd. De Groninger protestanten meenden de oorzaak van de armoede te kennen, namelijk de hebzucht van de geestelijkheid. Er bleef volgens hen geen geld over om de armen te ondersteunen. In Rome gingen ze ook weer op onderzoek uit. Aan de hand van een gids bezochten ze het Pantheon, de St. Pieter en het Vaticaan.

Op het plein bewonderden ze de beroemde obelisk, die al onder Caligula naar Rome was gebracht, maar pas in 1568 door paus Sixtus V werd geplaatst. Ze keken zich de ogen uit, zoveel schoonheid dat ze hier met eigen ogen mochten aanschouwen. Ook werd een bezoek gebracht aan het Oude Rome, het Forum Romanum, het Capitool het Colosseum en andere bezienswaardigheden.

Op 20 juni was het groot feest; de heilige sacramentsdag werd gevierd. Een mooie gelegenheid om de paus te zien. Het was heel druk op het Pietersplein, maar de gids wist een goed plaatsje te bemachtigen, zodat ze de stoet van priesters en kardinalen goed konden bekijken. De paus volgde in een draagstoel. De stoet werd afgesloten door Romeins en Frans krijgsvolk te paard, vergezeld door hoornmuzikanten. Ook de mis in de kerk konden ze volgen.

Een minder leuke ervaring deden ze op in het klooster van Capucijners, waar de monniken zich pijnigden als ze gezondigd hadden. De monniken werden er ook begraven in de grafkelder. Op de vloer lagen enkele lijken en mensenbeenderen opgestapeld als brandhout. Een griezelig gezicht....

Ook hier weer zijn de jongens kritisch ten aanzien van het in hun ogen onnutte geld dat aan de geestelijkheid werd besteed.

Zaterdag 22 juni vertrokken ze uit Rome per postwagen. In Civita-Vecchio stapten ze over op de stoomboot naar Livorno. In de haven van die plaats troffen ze kapiteins uit Veendam en Sappemeer. De kapitein uit Sappemeer was een oude bekende namelijk Roelf Berg. Met Berg en andere Groningers schippers bezochten ze Pisa (scheve toren). Daarna voeren ze naar Genua, bijgenaamd La Superba, vanwege haar prachtige ligging. Het viel de jonge reizigers op dat Genua veel welvarender is dan de steden in het zuiden. Ze zagen fabrieken, gebouwen voor doofstommen, ziekenhuizen, opvanghuizen voor vondelingen en minder bedelaars op straat. Per spoor reisden ze naar Turijn, ze zagen veel akkers met tarwe en gerst. Ook hennepakkers, die bewerkt werden met hulp van ossen.

Op 3 juli schreef Kornelis Bakker een brief naar huis. Hij vertelde over datgene wat hij gezien heeft en eindigde met de opmerking: “Ik krijg het tegenwoordig geen eenmaal op de borst.” Verder zegt Kornelis hoe ze zich financieel redden. Beide mededelingen waren natuurlijk bedoeld om het thuisfront gerust te stellen.

Turiñ vonden de jongens de mooiste stad, die ze tot nog toe hadden gezien. Het mooie paleis maakte veel indruk. De stad lag in een rijk landbouwgebied. De volgende etappe ging per postwagen, omdat men door de bergen moest was de reis extra duur. Het was even moeilijk om aan het nodige geld te komen. In de bergen aangekomen konden de jongens met sneeuwballen gooien terwijl het juli was: een bijzondere ervaring.

Via Chambéry werd Genève bereikt. Hier werd de kruidtuin bewonderd. De stad was in hun ogen wonderschoon, de hele stad werd door gas verlicht. In 1843 telde de stad 638 juweliers, 394 plaatsnijders en 1924 uurwerkmakers.

Basel was de volgende pleisterplaats, die ze op 12 juli bereikten. Er werd snel doorgereisd naar Straatsburg. Hier keken ze vol bewondering naar de hoofdkerk. Elke 12 uur kraaide in de toren de haan. Deze kerk was het hoogste gebouw van heel Europa (146 meter hoog). In Heidelberg hadden de jongens een vervelende ervaring. In het hotel moesten ze apart voor de wijn betalen. Tot dan toe was de wijn bij het eten inbegrepen. Deze tegenvaller kwam onverwacht. Per trein trok men verder in de richting van Frankfort aan de Main. Onderweg genoten ze van de graanvelden. Tarwe, rogge, gerst en haver werden er verbouwd. Er was naar verhouding minder grasland. In Frankfort kwamen ze eerst langs het huisje van de moeder van de rijke Rothschilds, daarna langs het sterk afstekende paleis van de familie. Per stoomboot kwamen ze aan in Koblenz. Ook nu genoten ze van het landschap met de prachtige wijngaarden. In Keulen stond de Dom op het programma en de eau-de-cologne-fabriek.

In plaats van de koers richting Hoogezand in te slaan, kwamen de jongens tot het plan nog een uitstapje te maken naar Londen, waar de werlde-tentoonstelling werd georganiseerd. Dit uitstapje maken ze zonder overleg met het thuisfront. In Amsterdam bezochten ze de Sappemeester schippers Van Duinen en Potjer (een bekende naam). Ook gingen ze er ter kerke; in de Doopsgezinde kerk wordt de dienst bijgewoond van dominee De Hoop Scheffer. Artis namen ze ook even mee op hun reis in gezelschap van schipper Harm van der Baan uit Sappemeer en stond de stoomijzerfabriek van Paul van Vlissingen nog op het programma. Daarna genoten ze van de zonsverduistering, in gezelschap van schipper Gerhardus Bakker. Het werd donker, maar de sterren zagen ze niet en dat viel hen tegen. De zakenwinkelstraat, de Jodenbreestraat vonden ze wel heel erg druk.

Via Haarlem, 's-Gravenhage en Scheveningen kwamen ze in Rotterdam aan, van waaruit per schip naar Engeland werd gereisd. Ook hier hadden ze een volle agenda. Het “Glazen Paleis” in het Hydepark was hun eerste doel. Behalve de werlde-tentoonstelling werden veel andere gelegenheden bezocht. Een speciaal bezoek brachten ze aan de veemarkt (West-Smithfield) de drukste van Europa. De jonge boeren uit Groningen zijn van mening, dat de koeien veel te weinig ruimte hadden. De koeien, die uit heel Europa kwamen, konden nauwelijks staan. Al met al maakte Londen (een stad van 2 miljoen inwoners) heel veel indruk.

Op woensdag 13 augustus vertrokken ze richting Groningen. In Nederland bleven ze nog even plakken in Kampen om daar bekenden en familie te bezoeken. Uiteindelijk reisden

ze per diligence via Meppel naar Groningen (maandag 18 augustus) Als ze in Hoogezand aankomen zijn ze precies zes maanden van huis geweest.

Hoe de ontvangst thuis was vermeldt het dagboek van Boon niet.

Kornelis Pieter Boon wordt landbouwer en actief ondernemer in de nieuwe veenkoloniale industrie (stoomboten, stoommachines en aardappelmeelfabricage). In 1863 trouwt hij met Abeltje Mennes Bos. Zij overlijdt in 1870 en laat haar man achter met drie kleine kinderen. Kornelis Pieter hertrouwt niet. In 1861 richtte hij met anderen de aardappelmeelfabriek Excelsior in Veendam op, onder de naam van Meihuizen, Boon en Co. In Hoogezand neemt hij deel in de firma Boon, Molema en de Cock, die stoomboten, machines en stoomketels fabriceert alsmede in het kassierskantoor Boon en Mulder.

In 1890 overlijdt Kornelis Pieter Boon op 59-jarige leeftijd.

Kornelis Bakker trouwt met Anna Catrina Romkes. Hij volgt zijn vader niet op als boer maar wordt scheepsbouwer. Hij overlijdt op 4 februari 1867 op 34 jarige leeftijd.

Een zeereis naar Italië, een landreis naar Hoogezand, dagboek van Kornelis Pieter Boon is samengesteld door H.A.Hachner, op initiatief van de Stichting K.P.Boon in nauwe samenwerking met het Kapiteinshuis te Nieuwe Pekela en het Veenkoloniaal Museum te Veendam. De prijs van het boek is € 17,50.

OP DE HELLING

Melle Vos

In dit nummer van Pluustergoud treft u aan de inleiding die prof. Dr. Pim Kooij, emeritus hoogleraar aan de Universiteiten van Groningen en Wageningen, heeft gehouden bij de presentatie van het boek *Op de helling* van Ingrid Wormgoor, op vrijdag 28 oktober jl. op de historische scheepswerf Wolthuis in Sappemeer. Hij geeft daarin aan dat de documentatie over de scheepsbouw langs het Winschoterdiep in de jaren na de tweede wereldoorlog, waar toch al veel over bekend was onder andere dankzij het boek *Nieuw van de Bijl* uit 1999 van Ger Blijham en Wicher Kerkmeijer, op een heel bijzondere manier wordt gecombineerd. Die conclusie kan ik, net als wat hij verder nog opmerkt over het boek, geheel onderschrijven.

Voor mij, en ik ga ervan uit voor vele andere inwoners van onze gemeente die hier geboren en getogen zijn, zijn de verhalen heel erg herkenbaar. Begrippen als “hellingdoof” en “lasogen” werden niet alleen op de werven gebruikt. De scheepsbouw heeft een zodanige stempel gedrukt op onze gemeenschap dat eigenlijk iedereen wel op de een of andere manier of betrokken was bij een van de werven of wel omging dan wel bekend was met mensen die daar werkten. Als voorbeeld noem ik de bedrijfswoningen die genoemd worden in hoofdstuk 6 en de grote staking van 1973 genoemd in hoofdstuk 5.

Zelf heb ik bijna veertig jaar aan de Sportterreinstraat gewoond en de werf van Herman Bodewes (toentertijd de grote Bodewes genoemd) had daar een (naar ik meen) zestal dubbele woningen in bezit waar werknemers woonden. Ik kan mij nog als de dag van gisteren herinneren dat niet alleen in 1973 de staking in de buurt het gesprek van de dag was maar ook de ruzies die redelijk in het openbaar uitgevochten werden omdat één van die buurtgenoten niet aan de staking deelnam en doorwerkte.

Het mooie aan dit boek is dat gewone hardwerkende mensen die in de jaren na de Tweede Wereldoorlog hun brood verdienden op de vele werven die er toen langs het Winschoterdiep en elders in de provincie waren aan het woord komen en hun verhalen kwijt konden aan Ingrid Wormgoor en degenen die de interviews hebben afgenomen. Overigens een uiterst originele manier om de verhalen bij elkaar te krijgen. Daarbij komen vele bij iedereen bekende mensen langs zoals Appie van Sloten, Roel Wolthuis, Tinus Bakema, Bram Huizing, mevr. Suurmeijer en anderen.

Met name wordt in het boek de periode vanaf kort voor de Tweede Wereldoorlog tot de jaren zestig beschreven. De meeste geïnterviewden zijn dan ook geboren tussen 1920 en 1940.

Uit de verhalen wordt heel duidelijk hoe in die jaren gewerkt werd onder soms barre omstandigheden. Maar ook dat de humor onderling hard en direct was. Koos Kerstholt schreef ooit in de veertiger jaren dat de Groningers langs het Winschoterdiep een duidelijk ander mensenslag was dan de rest van de Groningers. Minder zwaartillend, wat luchthartiger, temperamentvoller en met een wat wredere humor. De verhalen van de geïnterviewden die met name op de scheepswerven langs dat diep hebben gewerkt bevestigen die stelling zonder meer.

Heel veel onderwerpen, teveel om op te noemen, komen langs in het boek alles gezien vanuit mensen die, in welke functie dan ook, in die jaren op de werven werkzaam waren. Daardoor komen onderwerpen aan de orde die zijn gebaseerd op verhalen, anekdotes en ervaringen, een manier van werken die nog niet eerder was toegepast bij de beschrijving van de geschiedenis van de scheepsbouw.

Ik heb dan ook met heel veel genoegen het boek gelezen en kan het iedereen, die geïnteresseerd is in de geschiedenis van één van de belangrijkste (zo niet jarenlang de belangrijkste) industrie uit onze provincie in het algemeen en onze gemeente in het bijzonder, van harte aanbevelen.

Historica Ingrid Wormgoor is er, met haar medewerkers, in geslaagd om een uitermate belangrijke aanvulling te geven aan die geschiedenis van onze gemeente.

Op de Helling, hoe het reilde en zeilde op de Groninger scheepswerven van Ingrid Wormgoor
Uitgeverij: Profiel Bedum, 2011
ISBN 978 90 5294 512 5. Prijs € 23,50.

De industriële geschiedenis van Hoogezand-Sappemeer

Pim Kooij

Een inleiding bij het verschijnen van het boek “Op de helling”

Als u mij zou vragen waar in Groningen de industriële revolutie is begonnen, dan kom ik toch echt uit op Hoogezand, waar dan ook Foxhol en Martenshoek bij gerekend moeten worden. Natuurlijk denk je wel even of je niet de stad Groningen moet noemen, want daar zijn in de tweede helft van de 19^e eeuw belangrijke bedrijfstakken opgekomen zoals de drukkerijen, uitgeverijen met Wolters en Noordhoff als belangrijkste exponenten, daar werd ook de metaal belangrijk met de fietsenfabriek van Fongers, daar kwam ook de confectie op met Van Dam en Levie als belangrijke fabrieken, alsmede de tricotagefabriek van Van Hasselt. En daar was natuurlijk de voedings- en genotmiddelenindustrie, met tabak, koffie en thee, suiker, bier en conserven en belangrijke namen als Niemeijer, Scholten, Tiktak, Keizer en Noack.

Dat is veel, maar toch bleef Groningen in de eerste plaats handelsstad, het centrum van een uitgebreide regio. In Hoogezand was dat anders. In vergelijking met het aantal inwoners was de industrie daar veel belangrijker dan in de stad. En veel gevarieerder. Het begon allemaal al in de jaren '50 van de 19^e eeuw met ijzergieterijen en machinefabrieken zoals Ten Oever en Koning, Landweer en E.J. Smit. De laatste twee bedrijven maakten stoomketels en landbouwmachines; Smit bouwde ook schepen. Deze bedrijven werkten omstreeks 1860 al met stoommachines. Later kwam daar nog de Muinck Keizer bij, als belangrijke speler in Martenshoek. Dat was een zeer innovatief bedrijf, waar het rond 1900 als eerste in Nederland lukte om staal te gieten volgens het smeltkroes-procedé. Ook het bedrijf van Willem Albert Scholten in Foxhol, waar voornamelijk aardappelmeel gemaakt werd, kreeg in 1850 de eerste stoommachine. Dat bedrijf draaide al sinds 1841. Het hoofdkantoor stond weliswaar in de stad bij de suikerfabriek, maar de productie vond verder voornamelijk in Foxhol plaats. In de jaren '60 werd ook een stoommachine geplaatst op de werf van Boon voor ijzeren schepen. Ik noem dat even om aan te geven dat ik de scheepsbouw niet vergeet, maar daar zal ik het later over hebben. Maar deze droeg natuurlijk enorm bij aan de diversiviteit.

Die werd nog vergroot door de opkomst van de strokartonindustrie. Het eerste bedrijf Hooites Beukema verrees in 1869 in Hoogezand. Willem Albert Scholten bouwde in 1879 zijn mout-wijnfabriek in Sappemeer om tot strokartonfabriek, waardoor de industriële status van die plaats behoorlijk toenam. In Sappemeer kwam aan het eind van de 19^e eeuw ook de grote strokartonfabriek die door Frederik Faber Beukema en Jan Evert Scholten gezamenlijk werd opgezet. Rond die tijd begon ook de heer Wilhelmi in Hoogezand met de fabricage van rubber. In 1890 waren er in Hoogezand Sappemeer al vier bedrijven met meer dan 100 werknemers: Scholten Foxhol, Hooites Beukema, E.J. Smit en Scholten Sappemeer. In de stad had alleen de gasfabriek toen meer dan 100 werknemers.

Voor Hoogezand-Sappemeer was het wel jammer dat in de 20e eeuw die diversiteit wat minder werd. In 1915 vertrokken Hevea, de rubberfabriek van Wilhelmi en de Muinck

Keizer. Hevea ging naar Heveadorp bij Arnhem en Demka, zoals de Muinck Keizer ging heten, werd een heel groot bedrijf in Utrecht. Beide bedrijven vertrokken omdat ze dichter bij de klanten wilden zitten, die toen ook al in het westen van Nederland geconcentreerd waren. Maar dat vertrek nam niet weg dat de industriële status van Hoogezand en Sappemeer bleef bestaan. Halverwege de 20e eeuw, bij de beroepstelling van 1947 zijn voor het laatst de resultaten op lokaal niveau gepubliceerd. Hoogezand en Sappemeer waren toen nog net aparte gemeenten.

Van de mannelijke beroepsbevolking van Hoogezand was toen 54% werkzaam in de industrie. Dat was enorm hoog want bij de meeste gemeenten was het zo rond de 40%. De landbouw had toen 22% en de diensten 24%. Bij de vrouwen was het aandeel van de diensten veel hoger, zo'n 60%, omdat veel vrouwen dienstbode waren, maar ook van hen werkte nog 28% in de industrie. In Sappemeer waren de cijfers vergelijkbaar, hier werkte 52% van de mannen en 24% van de vrouwen in de industrie. Als je dan gaat kijken in welke bedrijfstakken de meeste mensen werkten, dan schiet de metaal/scheepsbouw er geweldig uit in Hoogezand. Hier werkte 41% van de mannen die in de industrie werkzaam waren. In Sappemeer was papier de grootste bedrijfstak met 29% van de werknemers in de industrie, maar daar was metaal een goede tweede. Verder waren belangrijke bedrijfstakken de voedings- en genotmiddelenindustrie waar de aardappelmeelfabricage onder viel, de bouw en in Hoogezand de chemie. Bij de chemie ging het vooral om derivaten van aardappelmeel.

De eerste industriële bedrijfstakken waren dus de machine- en scheepsbouwindustrie en de aardappelmeel. Die kwamen het eerst op stoom. Maar van die bedrijfstakken had de scheepsbouw natuurlijk verreweg de langste wortels. Dat is heel goed beschreven door Ger Blijham en Wicher Kerkmeijer in hun boek Nieuw van de Bijl driehonderdvijftig jaar scheepsbouw langs het Winschoterdiep 1650-1999. Zij laten zien hoe tijdens de periode van de verveningen, die al in de 15^e eeuw begon maar in de 17^e eeuw goed op gang kwam, de grote kanalen werden gegraven waaronder het Winschoterdiep. Hierlangs kwamen van lieverlee scheepswerven waar de turfschepen werden gebouwd, waaronder de werf van de familie Meursing.

Uit de turfvaart ontwikkelde zich in de 18e eeuw de kustvaart, die met grotere schepen werd uitgevoerd, tjalken maar ook smakken en kofschepen. Alle werven die langs het Winschoterdiep lagen zijn door Blijham en Kerkmeijer uit de archieven gepeuterd. Voor de periode 1650-1800 hebben zij er 30 gevonden en vanaf 1800 zijn daar nog eens 34 bij gekomen. Zelfs is voor de periode 1800-2000 precies bekend welke schepen die werven allemaal hebben gebouwd. Een niet geringe prestatie om dat allemaal uit te zoeken. Die scheepswerven stonden niet alleen maar hadden ook een groot aantal toeleveringsbedrijven, die eveneens voor werkgelegenheid zorgden. Te denken valt aan houtzagerijen, blokmakerijen, touwslagerijen en zeilmakerijen. Grote werven zoals die van Meursing hadden trouwens hun eigen houtzagerij. Ook in de dienstensector hadden veel personen te maken met de scheepsbouw en scheepvaart. Reders natuurlijk, maar ook scheepsjagers, notarissen en winkeliers die voor proviand zorgden. Die onderlinge afhankelijkheid maakte de plaatselijke economie wel kwetsbaar. Want als de scheepsbouw inzakte, zoals dat tijdens de Franse bezetting van 1795 tot 1813 gebeurde, dan stond meteen alles stil.

Coll: Willy Muntinga

Aanvankelijk ging het in de 19^e eeuw nog niet zo goed met de scheepsbouw, maar zo tegen het midden van de eeuw werd het beter. Door de aardappelcrisis aan het eind van de jaren 1840 nam de vraag naar Baltisch graan weer toe en de afschaffing van protectionistische maatregelen in een aantal landen zorgde ook voor een impuls. Bovendien was de industrialisatie in een aantal landen al in volle gang wat het transport sterk bevorderde. Daarmee hing ook de vraag naar nieuwe schepen samen zoals de schoener, waarvan vele varianten werden gebouwd, de galjoot en de brik. Tussen 1844 en 1856 verdubbelde het aantal werven in Hoogezand van 12 naar 23. Op de werf van Meursing werden door een aparte onderneming sinds 1855 ijzeren schepen gebouwd maar de meeste werven beperkten zich toen nog tot het koperen van schepen, waarbij het hout werd beschermd door koperen platen. Mede door een crisis in Amerika kwam de bouw van ijzeren schepen al weer spoedig stil te liggen.

Maar na 1860, toen zoals we gezien hebben de industrialisatie ook het noorden had bereikt, kwam er een nieuw elan. Niet alleen werden de schepen van ijzer, ze kregen ook stoommachines. Daarmee ontstond ook een heel ander financierings- en uitrustingsstelsel, want de traditionele reders lieten het een beetje afweten. Het is een heel moeilijke omschakeling geweest waarbij allerlei nieuwe technieken moesten worden toegepast, zoals het klinken, terwijl er nieuwe toeleveranciers werden ingeschakeld. Een aantal werven heeft het ook niet gered, maar de overgeblevenen, aangevuld met wat nieuwe, waren groter en voorzien van stoommachines, gaskrachtmachines of petroleummotoren.

Het was wel jammer dat net toen de omschakeling naar ijzeren schepen zo'n beetje was voltooid, de markt voor zeeschepen weer eens inzakte. Dank zij de omstandigheid dat de werven langs het Winschoterdiep relatief klein waren, kon er flexibel geopereerd worden en dat betekende bijvoorbeeld dat er veel binnenschepen werden gebouwd voor de Duitse markt. En in de jaren 1920 verschenen de eerste motorschepen die als voorlopers van de coaster beschouwd kunnen worden. Dit schip zou de Groningse werven door de crisis loodsen en na de oorlog leiden tot een successtory. Sinds 1954 werden de meeste schepen gebouwd in het verband van Conoship, the Combination Northern Shipbuilders, een initiatief van de werven Barkmeijer, Bodewes en Koops, waar zich nog 11 werven bij aansloten.

De coasterbouw vroeg wel weer om technische omschakeling, zo kwam de sectiebouw in zwang en werd er gelast in plaats van geklonken. Een aantal mensen dat die omschakeling heeft meegemaakt, heeft daarover aan Ingrid Wormgoor verteld. Zo werd uit de eerste hand duidelijk gemaakt wat voor problemen daar aan vast zaten. Hoe moest je die nieuwe technieken leren, op school of in de praktijk? En hoe werd er met mensen omgegaan die de nieuwe tijd niet bij konden houden en wilden vasthouden aan een traditionele manier van werken? En was het wel terecht dat de ijzerwerkers meer verdienden dan de lassers en wat op hen neerkeken? Dat zijn toch zaken die je voor die eerdere periodes moeilijk kunt vinden, want in de archieven staat daar niets over. Op deze wijze vormt het boek Op de helling van Ingrid Wormgoor een geweldige aanvulling op het doorwrochte relaas van Blijham en Kerkmeijer. Hier wordt het verhaal over de Groningse scheepsbouw nogmaals verteld maar dan vanuit het perspectief van de mensen die de schepen zelf gebouwd hebben, of die als toeleverancier fungeerden, want dat kwam ook voor.

Met dit nieuwe boek wordt de documentatie over de scheepsbouw langs het Winschoterdiep in de jaren na de tweede wereldoorlog, waar we dank zij eerdere publicaties toch al veel over weten, dus op een heel bijzondere manier gecompleteerd. Ingrid en haar mede-interviewers hebben een groot aantal mensen weten te bereiken die toen op de werven werkten. Ik heb het boek al gelezen en ik kan u wel vertellen dat er fenomenaal veel boven water is gekomen. Zo vertelt een directeur, in dit geval de heer van Diepen, welke capriolen er uitgehaald moesten worden om de werf draaiende te houden in tijden dat er weinig tot geen opdrachten waren. En hoe er met de concurrentie werd omgegaan. Een extra dimensie is dat de verhalen die in het boek *Op de helling* zijn opgenomen, een tijd van omschakeling betreffen. Die omschakeling was er niet alleen in technische zin, zoals ik net al noemde: van klinken naar lassen en van totaal- naar systeembouw, maar die omschakeling was er ook in de bedrijfsvoering.

Het familiebedrijf had zijn langste tijd gehad en maakte plaats voor naamloze en besloten vennootschappen. En de vakbeweging ging zich steeds meer bemoeien met de arbeidsvoorwaarden op de werven, die steeds vaker landelijk geregeld werden via collectieve arbeidsovereenkomsten, iets waar een aantal directeuren met een paternalistische instelling maar niet aan kon wennen.

Maar het allerbelangrijkste dat in het boek naar voren komt, is de sfeer die op de werven heerste. De practical jokes die werden uitgehaald, de primitieve kantines, de verenigingen die werden opgericht en de kou in de winter die soms niet te harden was, de ongelukken die er soms gebeurden, maar ook de euforie als er weer een schip probleemloos van de helling was gelopen.

Wat dat betreft is met *Op de helling* ook een periode gedocumenteerd die voorgoed voorbij is. Want, zo kunnen we in het boek van Blijham en Kerkmeijer lezen, na de oliecrisis van 1973 werd herstructurering van de Nederlandse scheepsbouw een absolute noodzaak, al was het alleen maar omdat grote schepen bijna niet rendabel meer konden worden gebouwd. Ook de Noordelijke scheepsbouw werd tegen het licht gehouden door de commissie Biesheuvel maar met het rapport gebeurde verder niet veel omdat de werven van mening waren dat de Conoship constructie, waarbinnen al veel gezamenlijk was opgezet, prima voldeed, evenals de Nescos samenwerking van vijf grotere werven.

Maar alle samenwerking nam niet weg dat de orders terugliepen. In 1979 ging de eerste werf, die van Suurmeijer, failliet en in de jaren 80 volgde een aantal andere faillissementen, waaronder dat van de fameuze werf E.J. Smit. De vrijgekomen werven werden vaak bij bestaande gevoegd, die soms van buiten het noorden kwamen, zoals Damen, maar dat nam niet weg dat het aantal mensen dat in de scheepsbouw werkte, binnen een paar jaar werd gehalveerd.

In 1987 werkten in Hoogezand nog maar 515 mensen in de scheepsbouw. Ook het aantal werknemers bij de toeleveranciers halveerde. Hier vonden ook faillissementen plaats, zoals van de firma Gorter, die motoren leverde.

Eigenlijk is het na de oliecrisis nooit meer helemaal goed gekomen met de noordelijke scheepsbouw. Er vonden nog een paar spectaculaire faillissementen plaats en er waren ook overnames, die het aantal werven in Hoogezand-Sappemeer reduceerden tot een handjevol. Maar laat ik niet in mineur eindigen. Daar is ook geen reden toe want die overgebleven

werven hebben door modernisering en specialisatie hun positie goed weten te behouden. Ze werken veel met bouwpakketten en hebben zich toegelegd op de bouw van specifieke schepen. Daarmee dragen zij in niet geringe mate bij aan het diverse industriële palet dat Hoogezand-Sappemeer nog steeds kenmerkt. Want dankzij de blijvende aanwezigheid van een aantal bedrijven die al sinds het begin van de industrialisatie aanwezig waren, en de komst van een paar grote buitenlandse bedrijven na de tweede wereldoorlog, is Hoogezand-Sappemeer nog steeds de meest industriële gemeente van de provincie. En de scheepsbouw maakt daar een belangrijk onderdeel van uit.

Hoe belangrijk die scheepsbouw was voor de mensen, weten we dankzij het boek van Ingrid Wormgoor. Zij focust daarbij op de decennia na de tweede wereldoorlog, de periode die inmiddels met een romantisch waas is omgeven als de goede oude tijd van de scheepsbouw. Wellicht dat de periode daarna ook nog eens zo'n nostalgie zal opwekken. Ik weet wel iemand die dat goed zou kunnen documenteren.

Het boek "Op de helling" van Ingrid Wormgoor is verkrijgbaar in de boekhandel voor € 23.50.

MIJN JEUGD AAN DE KALKWIJK

Frits Kruse

De strokartonfabriek van Hooites Beukema was een beeldbepalende factor voor de woonomgeving in het voorste gedeelte van de Kalkwijk. 's Zondagsavonds zo tegen een uur of tien begon de stoker van de fabriek de ketels "op stoom te jagen". Met een hels kabaal pufte een straal stoom/heet water in het Kalkwijksterdiep. De pakken stro, grondstof voor de fabricage van het strokarton, lagen huizenhoog op het terrein opgestapeld.

Veel van de woningen aan de Fabriekskade en de Beukemastraat waren fabriekswoningen en werden ook bewoond door de fabrieksarbeiders. De Kalkwijk was open water en stond in verbinding met het Winschoterdiep. Over de Kalkwijk vooraan een fietsbruggetje (Gepkes bruggie), bij het spoor een draaibrug en over het Winschoterdiep een houten hoogholtje die later werd vervangen door een ijzeren exemplaar.

Ongeveer in het midden van de Beukemastraat, recht tegenover de fabriek woonde ik in mijn prille jeugd (1936 - zes jaar) met mijn ouders in een zijkamer van een dubbele woning. (Wonen in een zijkamer was in die tijd, veelal door armoede gedwongen, niet zo ongewoon). Achter onze huizen, op enige afstand van de achterdeur, stonden veelal eenvoudige losse schuurtjes waarin ook de wc een plek had. Je moest dus altijd naar buiten om naar de wc te gaan. De staande planken van het schuurtje zowel als van de wc lieten grote naden en kieren toe waardoor het er in de winter eigenlijk te koud was, om er gebruik van te maken. De inhoud van de wc-emmers werd in het voorjaar gebruikt als bemesting van de groentetuin. In de overige perioden van het jaar bracht de Kalkwijk uitkomst. In de winter bevroor de ton. Met een ketel heet water werd de buitenkant van de ton ontdooid, voordat de inhoud in de Kalkwijk gekieperd kon worden.

De enige groente- en vishandel in de straat gebruikte het kanaal eveneens voor alle afval. De schuurtjes werden ook voor een gedeelte gebruikt voor het houden van konijnen, kippen, duiven, opslag van turf en later kolen, etc.

De meeste arbeiderskinderen van het voorste gedeelte van de Kalkwijk gingen net als ik op klompen naar de openbare school aan de Hoofdstraat van meester Nieboer. Dagelijks vier keer over het hoogholtje. Juffrouw Douwes voor de eerste klas, een lieve juf, de onderwijzers voor de tweede klas wisselden nogal eens, voor de derde klas juffrouw Klimp, zij was gevoelig voor de kinderen van de betere klasse, van haar kreeg ik voor het eerst in mijn leven strafwerk. Voor de vierde klas meester Bakema, rechtvaardig, maar stiekum noemden we hem “bokkie”, waarom weet ik niet, maar zal wel verband houden met zijn naam. De vijfde klas weet ik niet meer en de zesde klas was voor het hoofd van de school, meester Nieboer, een naar mijn mening strenge maar uitstekende onderwijzer. 's Morgens gingen we eerst voor de wereldatlas kaart aan de wand staan om met knopspelden de plaats van de zon, maan, planeten of zo meer aan te passen. Van de werelddelen moesten we kaartjes overtekenen en de belangrijkste steden intekenen. Ik kan met veel voldoening terugkijken op mijn lagere school tijd. Op weg naar of terug van school maakten we nog wel eens een beetje ruzie met de “roomse kinderen”, die aan de Hoofdstraat woonden. Achteraan de Kalkwijk was ook een school, Kalkwijk Lula.

Als jongetje van zes of zeven jaar had ik zoals zoveel jongens witte muizen in het schuurtje. Het was een hobby om met grijze muizen van de stropakken van de fabriek bonte muizen te fokken. Op den duur werd dit te kinderachtig gevonden en gingen we over op marmotten (Guinese biggetjes). Op enig moment had ik wel dertig tot veertig stuks. De ruif van het hok was gemaakt van verticale ijzeren stangetjes om de marmotten te kunnen voeren. Zij konden met de koppen door de stangetjes steken maar konden er niet met de lijfjes door. De deur van het schuurtje waaide natuurlijk nog wel eens open. Een hondje in de buurt heeft van een aantal marmotten de kop afgebeten. Einde hobby marmotten.

Mijn buurjongens en ik hadden ook duiven. Wanneer onze eigen jonge duiven vliegrijp waren, vlogen ze naar de grote groep duiven op de fabriek (door de aanvoer van de pakken stro was er altijd voldoende voer – graankorrels – voor de duiven). Wij hadden natuurlijk verdriet van het wegvliegen van onze duiven. Op een dag dat de fabriek gesloten was (vakantie of zo?) besloten wij om onze duiven terug te vangen – of eigenlijk – andere jonge, nog net niet vliegrijpe duiven, uit de nesten te halen. We klommen via de regenpijpen op een van de daken van de fabriek. Het idee dat er overal zo maar duivennesten waren waar wij grote jongen uit konden meenemen viel tegen. Helaas moesten we onverrichter zake terug naar de begane grond. Eenmaal weer op straat – de Fabriekskade – stond een politieagent ons al op te wachten. We moesten met hem mee naar het politiebureau achter het gemeentehuis aan de Hoofdstraat in Hoogezand, waar we een paar uur werden vastgehouden. Op hetzelfde moment dat we door de politie werden “opgepakt”, stond mijn moeder in de Sparwinkel aan de Beukemastraat, tegenover het kantoor van de fabriek. Zij zag het voorgaande met eigen ogen gebeuren. Wat wij niet wisten, maar de meeste ouderen wel, dat de desbetreffende politieagent algemeen bekend stond als “een gemoedelijke en geschikte kerel”. Hij heeft, zoals veel later bleek, onze moeders ingelicht en hen gerustgesteld dat wij over een uurtje of zo wel weer thuis zouden komen. Wat wij niet wisten, was dat er kort ervoor een kostbare passerdoos uitrusting was gestolen op de fabriek. De politie

hield een oogje in het zeil en liep patrouille waardoor hij ons kon inrekenen. Zo raakte ook de hobby duiven aan zijn eind. Het omgaan met dieren in mijn prille jeugd eindigde met een bokje, die dood ging omdat ik teveel koeienmelk voerde.

In het voorjaar en de zomermaanden speelden we verstopperijtje met de buurmeisjes in het hoge gras van de ijsbaan achter onze huizen. In de herfst gingen onze moeders aardappelen rooien bij de boer als een vorm van bijverdienste. Er was een man als opsteker op de akker en de vrouwen rooiden twee rijen aardappelen naast elkaar en moesten een X aantal “panden” per dag rooien. Zij gingen vroeg van huis en kwamen soms na schooltijd eerst weer thuis. Wij, de inmiddels grotere kinderen, tien tot twaalf jaar, moesten dan op de kleinere kinderen, die ook van school kwamen, passen tot de moeders thuis waren. Hoewel wij als kinderen geen honger hebben geleden in de oorlog, gingen de normen en waarden van het dagelijkse leven toch wel verschuiven. Met stenen gooiden we eenden dood in de Oosterparkvijvers. De eend onder de blouse en rennend naar huis. In plaats van straf werd er gematigd gereageerd in de stijl van: “je weet dat je dit niet mag doen, doe het maar niet weer, maar ik ben er wel blij mee”.

Van mijn oom kocht ik een tweedehandse kano. De kano had al enig tijd op het droge gelegen en was niet meer waterdicht. De kano werd voor het huis in het Kalkwijksterdiep gelegd om de naden dicht te laten trekken. Maar ik was ongeduldig en kon niet wachten tot dit gebeurt was. Op enig moment loosde ik de kano leeg en ging er mee varen. Precies tegenover de uitgang van de groente – en vishandel sloeg ik om met de kano. Mijn moeder heeft eerst maar een emmer met water tegen me aangegooid om de grootste drab af te spoelen.

De tijd schreed voort en de “prille jeugd” ging over in de “onbezonnen jeugd”. Ik fietste eens op de Parallelweg achter een Duitse, langzaam rijdende houtgestookte vrachtwagen met een latten koetsopbouw. Tot mijn grote verbazing/verwondering zat de vrachtwagen vol met metworsten. Zonder er verder bij na te denken, peuterde ik een paar worsten tussen de latten door, - snel onder de blouse – en nam ze mee naar huis. In de latere oorlogsjaren werden de voedingsmiddelen in Hoogezand ook minder. 's Avonds werd er koolzaad geperst om koolzaad olie te krijgen voor het bakken van allerlei eten. Zondags fietste mijn vader – en soms mocht ik mee – naar Tynaarlo om bij een boer, die hij kende, melk te halen. Er waren soms allerlei “geheime zaken” waar je als kind niet over mocht praten. In de eerste klas van de Ulo, ik ben 12 of 13 jaar, zegt een jongen tegen mij dat zijn vader een pistool heeft. Ik was zo dom om dit door te vertellen. Op een avond stonden er bij de achterdeur in het donker twee mannen (van het verzet?) die mij duidelijk maakten dat ik zulke dingen niet mocht doorvertellen.

“As je tachtig binn, is er meer tied om achterom te kiek'n dan veuruut”.

Mit voader weerom noar vrouger (4)

Henk Puister

‘Doe graimst. Woarom deest nait even n viltje onder dien koppie? Traauwens: hou smoakt mien cappuccino?’

‘Lekker, pa. k Zel zörgen dat ie gain kringen krieggen,’ en mit goa k mit schone buusdouk over toavel hèn. Pa kikt of het hai der mor waaineg vertraauw op.

‘Nou, dien schriefblok mor op batterij, nait. Den steken we van wale.’

‘Ho, ho, ho. Nait joagen, hèn. Locht is nog blaauw van doagen, zeggen ie zulf aaltied ja.’ k Drink t leste flottje cappuccino op en zet mien koppie hèn.

Even loater zit pa al genougelk op proatstoule: ‘Zel k die ais vertellen van mien opa Wezzel? k Bin noar hom nuimd. Mien opa en opoe woonden op Deenmaarken, Slochtermainteweg achteruut. Deenmaarken is n gehucht onder Slochter. Zai haren n lutje boerderij en zo’n twaalmbunder laand. Veur d’aine helfte gruinlaand en veur d’aander helfte baauwlaand. Mien opa was n aarbaidzoame kerel. Hai was groot van postuur en haar aaltied n pedde op kop. Zien vraauw, mien opoe dus, ken k nait aans as in van dij laange, swaarde rokken. En zai haar witschuurde klompen om vouten. Heur boerderijchie ston verscholen in t bos. Appelhof ston derveur. n Stok of aacht koien haren zai op kougaang stoan. Bie zummerdag stonnen baisten in t laand.’

‘...Wanneer was dat...?’

‘...k Proat nou van t aanbegun van daarteger joaren. Veurege aiw, hèn,’ antwoordt mien pa mie. ‘Kinst die t nait veurstellen, mor zai haren n bestoan: dij twij minsies.’

‘Woar leefden zai van den?’

‘Opa verbaauwde eerappels en koren. Veul koren. Hai haar n peerd en woagen en veur wat ekstroa sinten dee e t melkrieden derbie. As man zien koien molken haar den brochde hai zien melk en dat van aander boeren op Deenmaarken, n stok of twaalmbunder, noar febriek tou. In buzen van daarteg liter. Smörgens en soavends. In dij tied wui boer ainmaal in d’weke deur febriek betoald veur zien melk. Opa stook den n envelop mit geld in haandvat van lege melkbuzze en zette dij veur boer bie weg hèn.’

‘Was dat wel vertraauwd?’ vroag ik mien voader. Ik kin der mor amper bie.

‘Reken doar mor wel op!’ antwoordt hai beslist. ‘Of dat vertraauwd was! Stolen wui der nait. Gain denken aan. Fietsen stonnen doudestieds aaltied lös in boeten en achterdeure hufde nait op slöt. Most nou om komen.’

‘Hou bestaait t, hèn.’

‘Melkvinters leverden melk bie minsen aan huus,’ gaat mien voader wieder. ‘Mien opoe ging soms aan t kaarn. Uut melk beraaide zai botter en keze en wat der overbleef was swienezoepen.’

Pa schoedelt wat op stoule. Hai glundert en zegt, of schut hom der inainen wat prachtegs in t zin: ‘Ik was n jonkie van n joar of zeuven, aachte. Omdat mien grootolden wied van dörp of woonden en drok waark haren zo dag en deur, dee ik voak n bosschop veur heur. k Wait nog best dat ik mos noar Stad tou en klieren deruut hebben (amaandels knipt hebben). As ik nait jaanken zol in zaikenhuus den kreeg ik van opa en opoe n fietske. Kon k mooi op fietse hêngoan en doun bosschoppen ja. Mit mien moe ging k mit Woldjerspoor noar

Stad. Wie waren van ollen tot kollen onderwegens. t Duurde wel aanderhaalf uur. Traain stopde in sikkom elk dörp en gat. Mor tiedens d'operoatsie was ik n grode kerel en k gaf gain kik. Zo wies as n petries was k den ook mit mien fietske.'

'En ie mor trappen en bosschoppen hoalen. Woar huilen ie dij brut vot den?'

'k Ging om bosschop noar Poep Jansen op Schewolderdiek,' vertelt mien pa. 'Dij haar n klaain krudenierswinkelje. Poep Jansen haar veul vot van n domie. Hai leek persies op n doomnee in zien swaart pak en mit zien swaarde houd van. n Uutstrecken gezichte haar e. Wui van hom zegd dat hai ston regelmoateg bovenop n vat bie zien huus te preken. Hai brochde zien klaanten heur bosschoppen lopends. Fietsen kon e nait. Op zien scholder druig Poep Jansen n haandstok en doar hongen matten aan mit krudenierswoaren. Zo ging e bie huzen langs. Hai haar voaten op zien haim stoan mit meel, gört en stroop derin. In zien winkeltje hong n laange holten ladde boven teunbaanke en doar hongen pepieren puten aan. Van dij tippuutjes ook.

As der n klaant was den vulde Poep Jansen zien vraauw, vraauw Poep, dij puten mit meel, gört, aarten of bonen tou n bak uut. Zai dee puten op weegschoale. Bie weegschoale ston n holten blok mit kopern gewichten derin. Den ging zai aan t wegen. In winkel ston n vat mit stroop. Haar aine verlet van stroop den kreeg vraauw Poep n holten lepel en doarmit draaide en draaide zai mor aal, zodat der gain stroop ofluip. Dat was kunsteg, hur. Den dee zai stroop in n stainen pot, dij klaant mitnomen haar, deksel derop en... Kloar!

Mien voader wacht even. Den verschient n braide glimlaach om zien mond en hai gaat wieder: 'Wie haren vrouger n dag of vattien zummervekaansie van legere schoule. Ain dag van vekaansie moggen n stok of vief klaainkinder, van om en bie zulfde leeftied, bie opa Wezzel en bie opoe op boerderij komen om te speulen. Omdat opa aaltied op t laand aarbaaide mos opoe ons den bezegholden. Op n dag konnen wie nait boeten speulen, omdat t aingoal regende.

Wie verveelden ons aldernoast en wuiren der amtammeg van. Dou stelde opoe veur dat wie zollen mor votkroepertje doun goan. Mor kom mie nait op beune (zolder), woarschaauwde opoe. Tegen beune aan ston n laange ledder en doar zollen wie ja makkelk of valen kinnen. k Zai mien opoe, mit heur laange baaien rokken tot aan grond tou, nog op stoule zitten en kieken noar ons. Opoe, wie kinnen Tammo nait vinden, jeuzelden wie. Mor hai is der wel, hur, zee zai. En dichtbie ook. Zuik hom mor gerust op. Tammo was n lutje vint mor n loze slieperd. Op n duur kroop hai onder opoe heur laange rokken vot. Wie waren stomverboasd en ruipen van: Nou hest diezulf ja verroaden, Tammo. Joa, zee Tammo en hai trok zien neuze op, dat kin wel wezen. Mor as opoe nait aine waaien loaten haar den haren ie mie nooit vonden!'

'n Grap, zeker?' vroag k pa en k begun te lagen.

Hai nikkopt. 'Mor nou zel k die vertellen wat opa Wezzel beleefde dou zien vraauw net uut tied was...'

'...n Aander moal mor, pa. k Heb eerst genogt veur n verhoal.'

'Goud,' is t antwoord. 'Zelve den nog even om bosschop noar t winkelsintrom mit ons baaident? t Is nog vroug ja.'

'Goud idee.' Nait veul loater zitten wie noastnkaander in pa zien woagen. Hai achter t stuur.

UIT HET DORPSLEVEN VAN HOOGEZAND-SAPPEMEER BEGIN 19E EEUW

Frens Jonker

Als leidraad heb ik het dagboek van dominee Gorter genomen, daarbij staat in dit verhaal Jan Luitjes van Calcar min of meer centraal.(uit: Ernstige godsvrucht en gezond verstand, door Bert Dop)

Dat ik Luitjes gekozen heb heeft twee redenen: Hij woonde in het logement, dat later Struvé werd en verder speelde hij een niet onbelangrijke rol in het kerkelijke en maatschappelijke leven.

Dominee Gorter (1756-1836) was voorganger van de Doopsgezinde Gemeente van Sappemeer. Bijna 22% van de bevolking van Sappemeer was doopsgezind, voor Hoogezand gold een percentage van 11%. (In 1811 telde Sappemeer 2414 inwoners, Hoogezand 2728 en Windeweer dat toen een eigen gemeente was had 1016 inwoners). De doopsgezinden speelden in het maatschappelijk leven een grote rol.

In het dagboek van Gorter komen we een groot aantal namen van notabelen tegen, die ook binnen de kerk een rol speelden. De belangstelling van de dominee voor alles wat er speelde in de plaats was groot en dus komen we die personen ook in zijn dagboek keer op keer tegen.

Jan Luitjes van Calcar (1779-1843) was dus één

van hen. Zijn grootvader Jan Hendrik van Calcar was leraar bij de Nieuwe Zwitsers (een doopsgezinde richting) in Sappemeer en Groningen.

Jan Luitjes trouwde met Trijntje Alles Bakker (1771-1823), familie van Kornelis Bakker, die met Kornelis Jans Boon de reis door Europa maakte. (Een zeereis naar Italië. Een landreis terug naar Hoogezand, Dagboek van Kornelis Pieter Boon) Jan Luitjes was logementhouder. In zijn huis zetelde enige tijd het gemeentehuis van Sappemeer. Verder was hij gemeenteontvanger van 1811-1813. In dat laatste jaar kwam er een einde aan het keizerrijk van Napoleon. In het jaar 1811 had de keizer nog een bezoek gebracht aan ons land. Hij trok van leer tegen de geloofs-tegenstellingen en tegen de kamers van koophandel die hij beval hun kapitalen uit Engeland terug te trekken (Continentaal Stelsel).

Verder dan Zwolle kwam Napoleon niet. Daar kreeg de bevolking de opdracht hem toe te juichen met "Vive l'empereur"; de Zwollenaren riepen evenwel: "Kiek de Lamme zien breur". (N.B. de Lamme was Lodewijk Napoleon, de broer van de keizer.

Lodewijk was getrouwd met de stiefdochter (Hortense de Beauharnais) van zijn broer en was koning van Holland van 1806-1810).

In het jaar 1812 op 15 juli had de bevolking van Sappemeer nog de opdracht gekregen van de Maire (burgemeester) om de verjaardag van de keizer op gepaste wijze te vieren. De straten werden feestelijk verlicht en bij de herberg van Geert Doedes Kleve werd een zweep (gouden of zilveren) verdraafd. Daarna begon het echte feest, georganiseerd door de raadsleden en hun vrouwen. Het feest liep volledig uit de hand. Er werd veel te veel gedronken en er werd mede als gevolg van overvloedig drankgebruik ontucht gepleegd. De dominee had er maar één woord voor: "Walgelijk!". De naam van Jan Luitjes werd ook genoemd en niet in positieve zin: "Hij was ook een baas geweest." Tot twee uur 's nachts feestte men door, enkelen zelfs tot zes uur 's morgens. Schandalig vond men van Jan Luitjes dat hij zich had ingelaten met een andere vrouw, terwijl hij al verkering had. Er is nog lang nagepraat over dit drankfestijn.

De opmerkingen van dominee Gorter over de bevrijding van de Fransen en de komst van de Kozakken is in de plaatselijke geschiedschrijving niet onopgemerkt gebleven; zowel in het boek "375 jaar Hoogezand-Sappemeer", als in de boeken van Smid en Smedes wordt de predikant aangehaald. De bevolking had zich al enigszins voorbereid op de komst van de Russen en voorraden ingeslagen. Zo kwam bij Gorter een man aan de deur om 9 gulden op te halen. Men was bezig koeien te vorderen en aangezien de predikant geen koeien had werd hem gevraagd geld te geven. Gorter zelf had uit voorzorg 13 pond vlees gekocht voor vier stuiver per pond, van een lid van zijn gemeente. De dominee weigerde te betalen. Pas toen hij de man een flink glas jenever had gegeven droop deze af. Op 14 november 1813 berichtte Kornelis Jans Boon (de opa van de beide jonge boeren die in 1851 een tocht ondernemen, zie boven) dat de Kozakken in Groningen waren aangekomen en dat ze in Haren twee gendarmes hadden gedood. De volgende dag vlagde men uitbundig in Hoogezand en Sappemeer. "De sterke prinselui dragen oranje, schreeuwen hoese, Oranje boven etc. De Kozakken daartegen riepen bij wijlen: Alexander boven en toonden weinig in hun schik te zijn." (Alexander was de naam van de Russische tsaar). Een paar dagen later kwam het tot plunderingen, niet door de Kozakken, maar het waren de "knechten" uit Slochteren en Noordbroek, die voor de nodige onrust zorgden.

Gelukkig was het heel slecht weer en bij het donker worden dropen ze af. Uit het verhaal over Kornelis Jans Boon bleek dat de Kozakken ook geen lieverdjes waren. Dat werd bevestigd op 23 november toen hij met zijn koets op weg ging naar de stad. In Martenshoek werd hij door een knecht gealarmeerd dat de Kozakken zijn boerderij waren binnengedrongen. Zijn vrouw lag op dat moment nog in bed. De Russische soldaten doorzochten het hele huis en deden zich tegoed aan de sterke drank: "Ze dronken "braaf" jenever". Ze gingen er van door met paarden en een wagen. Toen Boon, die zo snel mogelijk naar huis terug keerde, het erf op reed, waren er nog twee Kozakken aanwezig. Zij dwongen hem het geld af te geven dat hij bij zich had (ongeveer 5 gulden). De soldaten vertrokken nadat ze bij de burens de daar werkende vroedvrouw met de knoet hadden bewerkt. Op 3 januari 1814 kwam het in Hoogezand tot vechtpartijen tussen de Kozakken en de bevolking. Vlak daarop, op 13 januari wilde de dominee in een dankdienst de bevrijding herdenken, maar jammer genoeg was de belangstelling zo klein, dat hij preekte in de kerkekamer. Hij had nog wel zo'n goede tekst gekozen volgens hem zelf: Jesaja 26 vers

13,” Andere Heeren behalve Gij, hebben over ons geheerscht.” Het was die nacht daarvoor gaan sneeuwen en het vroom. Een geldig excuus om thuis te blijven?

De carrière van Jan Luitjes heeft niet geleden onder zijn dienstbaarheid aan de Fransen. In 1814, onze provincie maakte toen deel uit van het Koninkrijk der Nederlanden met Willem I aan het hoofd, werd hij luitenant van de Landstorm van Sappemeer.

Opvallend was dat men toentertijd niet zo iets kende als landverraad. Onder Willem I ging alles gewoon door. Zo werd de Maire van voor 1813 ook burgemeester onder koning Willem I en kapitein van de Landstorm. Deze Landstorm was een nationale militie, ingesteld na het herstel van de onafhankelijkheid. De Nederlandse strijdmacht werd samengesteld uit de Landstorm, die kon worden ingezet bij de verdediging van eigen omgeving en een Landmilitie voor de verdediging van het vaderland. Daarnaast werden in 1815 in Hoogezand en Sappemeer schutters benoemd. Ook hier speelde Jan Luitjes een rol, namelijk als majoor. In 1831 zou Jan Luitjes van Calcar deel uit maken van het Noord-Nederlandse leger dat ten strijde trok tegen de opstandige Belgen in de Tiendaagse Veldtocht.

In het jaar 1817 maakt Van Calcar deel uit van een commissie, die voorstellen deed over de armenkas. Het voorstel was dat de armenkas zou samensmelten met de lerarenkas. Daarvoor in de plaats moest één kerkelijk fonds komen, met drie directeurs aan het hoofd. Eén van die directeurs werd Jan Luitjes. Uit de kas zou ook de predikant betaald worden. De drie directeurs kwamen alle uit rijke invloedrijke families.

De predikant maakte ook opmerkingen over het weer. Een voorbeeld: In het jaar 1817 leidden misoogsten tot een ernstig tekort aan aardappelen. De regering verbood het verstoren van aardappelen tot jenever.

Het jaar 1818 was ook ongunstig. Al in augustus zorgde nachtvorst ervoor dat er sprake werd van massale misoogsten. Er werd gezegd, dat de oorzaak gezocht moest worden in de uitbarsting van de Tambora, een vuurspuwende berg op Soembawa in Indonesië.

Het jaar 1819 is ook een bijzonder jaar wat de weersomstandigheden betrof. Dominee Gorter maakte er uitvoerig aantekening van in zijn dagboek. Het was lange tijd warm en droog geweest. De voorspellingen van professor Diddman uit Berlijn waren niet uitgekomen. Volgens hem zou het een vochtig jaar worden. In de voorzomer trad er veel nachtvorst op en dit had grote gevolgen voor de gewassen. De graslanden bleven schraal. In Drenthe en Westervolde mislukte de rogge oogst bijna geheel. De graanprijzen stegen, ook de aardappelen waren duur. Boomvruchten waren er evenwel overvloedig, veel hazelnoten, appels en peren. Ook kool was er voldoende.

Het jaar daarop werden grote gebieden van ons land geteisterd door overstromingen. De doopsgezinden organiseerden een inzameling. Het maximum bedrag dat gegeven werd was 10 gulden, Jan Luitjes gaf 4 gulden, de dominee 2 gulden en 12 stuiver.

Ook refereerde Gorter aan de toestand in de wereld. Zo maakte hij melding van de onlusten in Duitsland, veroorzaakt door studenten. Daar werd een reactionaire schrijver Kotzebue vermoord door een student Sand.

Dit brengt mij tot slot op een heel ander verhaal. In 1823 maakten Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp een reis door Nederland. Wanneer ze in de stad Groningen zijn voelen ze zich min of meer bedreigd door de studenten. “De Groninger studenten hebben

de Duitse wanbegrippen ingezogen.”... Kotzebue’s dood speelde door het hoofd van de Hollandse gasten...

Veel positiever waren ze toen ze Hoogezand bereikten: Lees wat Van Hogendorp schrijft in zijn dagboek: ...eindelijk Hoogezand en gelijk men verhaalde blijft de dubbele rei huizen tot dicht bij Groningen voortduren. Van Veendam reden wij binnendoor tot Sapmeer en zoo weder langs het kanaal tot aan Hoogezand. Nu hadden wij de gelegenheid de effecten der verveeningen te zien en zagen waar eertijds veenen waren, het weeligste koren. Gelijk ik meer van Groninger land heb opgemerkt, herhaal ik hier dat men zich in Holland van de gezichten over deze korenvelden geen denkbeeld kan maken, evenmin als van de luister der boerenwoningen cum annexis. Het Hoogezand overtrof noch alles. De vaart scheen hier breeder. De huizen zijn verder van de vaart gebouwd en grooter. De weg is beeter beplant. Hier ziet het er vorstelijk uit, en alles getuigt dat deze streek gelijk één der schoonste, zoo ook één der rijkste uit de noordelijke provinciën is. Wij vonden hier ook een goede herberg..... (www. De negentiende eeuw.nl)

Zo valt er aan de hand van het dagboek van de doopsgezind predikant Gorter heel veel te vertellen over het dagelijkse leven in onze contreien.

Logement waar Jan Luitjes van Calcar woonde

THE SKYLARKS DANS- EN STEMMINGSORKEST 1953-1970

Jan Pekelder

Het was een armoedige tijd zo kort na de oorlog. Nederland was druk bezig hard te werken aan de wederopbouw van het land en, zeker vlak na de oorlog, was er een groot gebrek aan van alles en nog wat. Maar het verlangen naar feesten, plezier maken, vertier, dat verlangen was groot na jaren van onderdrukking. Overal ontstonden spontaan orkestjes en muziekensembles ook al had men geen cent om fatsoenlijke instrumenten te kopen, er

N.N.-Kwartet. V.l.n.r.: Willy Berg, Aaldrik Sloot, Gelinus Por, Menko Dontje, Piet Veldkamp

The Rythm Kings. V.l.n.r.: Eppo Klat, Karel Ploeger, Luit Pekelder en Dirk Swalve

werd gemusiceerd. Zo ook in Foxham waar het drietal Piet Veldkamp, Gelinus Por en Stoffer Mulder de kiem legden voor wat later de Skylarks zouden worden. Gelinus en Piet speelden al een tijdje in de mondorgel club, het N.N. Kwartet maar wilden meer en besloten om een orkestje te beginnen. Er werd geoefend achter op de Knijpslaan bij de molen bij Geert Koster. Optredens waren er al snel o.a. bij Cafe Wiarda in Foxhol, Stienstra in Westerbroek en Braam in Foxham. Het was er vaak een dolle boel.

Al snel wilde Piet een meer volwaardig orkest en keek daarbij met een schuin oog naar The Rythm Kings, een orkestje dat vlak na de oorlog werd gevormd door Luit Pekelder, Eppo Klat, Karel Ploeger en Dirk Swalve. In 1953 stapte Eppo Klat over naar het orkest van Piet Veldkamp en Gelinus Por. Niet veel later volgde Luit Pekelder en daarmee waren de Skylarks een feit.

Het dans- en stemmingsorkest bestond uit de vier hierboven genoemden aangevuld met Willy Berg, ook voortkomend uit de mondorgelclub.

Een swingend dans- en stemmingsorkest dat in deze na oorlogse jaren het nodige leven in de brouwerij bracht. 's Weekends was er grote behoefte aan dansmuziek maar de omstandigheden waren niet altijd ideaal... Menig etablissement beschikte over te weinig ruimte. Soms moest het podium worden vergroot met kisten en planken. Bij dancing Smid in Weddeveer moest het biljart aan de kant worden geschoven anders was er geen ruimte

genoeg op de dansvloer en bij Staalstra in Harkstede moest de piano vanuit het priel in de tuin omhoog getakeld worden naar de bovenzaal. Zeker in het begin hadden veel dancings geen piano en moest die mee op toernee. Dan kwam er een grote vrachtwagen of een doodgewone boerenkar en werd de piano vanuit huize Pekelder ingeladen en 's nachts weer terug gebracht.

Luit Pekelder had altijd een stemsleutel bij zich om de piano ter plekke weer enigszins op toon te krijgen. Als het echt heel dol werd dan zaten ze 's nachts op de terugweg achter in de vrachtwagen piano te spelen.

Helaas overlijdt Willy Berg op jonge leeftijd waarschijnlijk aan de gevolgen van kanker, wat in die dagen bij de gewone burger nog niet echt als een volksziekte werd herkend.

The Skylarks met Willy Berg, Piet Veldkamp, Gelinus Por, Eppo Klat en Luit Pekelder

Hij wordt opgevolgd door Albert Messchendorp.

Een van de eerste optredens was bij een verzekeringsmaatschappij in Assen. Avondje na het diner van 22.00 tot 02.00 uur. De prijs was geen enkel probleem. Nou dat werd dus betalen.

Ze voelden zich met elkaar wel wat bezwaard maar het ging gewoon door en aan het eind van de avond kassa!!!

Er werd soms met spelen meer verdiend dan men door de week met werken verdiende. In het begin was het vaak improviseren. Er waren niet altijd goede instrumenten voor handen en zo moest Gelinus Por in het begin vaak een drumstel lenen bij verschillende mensen, maar al gauw werd dit verholpen en kreeg de band steeds meer betaalde optredens en kon men goede instrumenten kopen.

Vaak werd er bij de firma Groeneveld een auto gehuurd, die meestal werd bestuurd door

Piet Veldkamp. In het begin moesten ze benzinebonnen hebben en ook was er in die tijd al een tijdje een autoloze zondag. Men moest dan een aanvraag indienen met bestemming en route en kreeg dan een vergunning om op die bepaalde zondag te mogen rijden. Zo ook voor de band die op 23 december 1956 vergunning krijgt om zich op de weg te begeven naar Beerta en terug tussen 16.00 en 19.00 uur en op 7 januari 1957 tussen 13.00 en 15.00 uur op het traject Hoogezand Kolham Winschoten Wedde.

Ook was er in die tijd niet overal telefoon en toen ze een keer in Finsterwolde moesten spelen kwam halverwege de avond de politie met de mededeling dat mev. Veldkamp bezig was te bevallen. Volgens Luit Pekelder (blijkbaar al ervaren met geboortes) zou het wel niet zo'n vaart lopen.

RIJZWERKERSINSPECTIE district:Groningen

Uitvoering Aardolie-distributiebeschikking 1956

Naams de Minister van Economische Zaken wordt krachtens artikel 6 van de Aardolie-distributiebeschikking 1956 aan:

[Naam P. Veldkamp
Beroep/bedrijf
Straat Borgweg 61
Plaats Westerbroek]

Van het in art. 3 dezer beschikking vervatte verbod onder de hieronder volgende en aan omschijde vermeldde voorwaarden scheffing vervaardigd voor wat betreft het op zondag(en) ge- of verbruiken van aardolieproducten in het

ondervermeld motorrijtuig

kenteken: TD 32-42
soort motorrijtuig: personenauto

BIJZONDERE VOORWAARDE:

1) Uitsluitend geldig tot 7 januari 1957.

2) Uitsluitend geldig voor het vervoer van muziek- en muziekinstrumenten tussen 13 en 15 uur op het traject Hoogezand - Kolham - Winschoten en Wedde, - - - - - op 23 december 1956 geldig op het traject Hoogezand - Kolham - Zuidbroek - Scheemda - Beerta en terug, tussen 16 en 19 uur. - - - - -

3)

4)

5)

DE DIRECTIE VAN HET BUREAU VOOR
LAKSELIERSPROEFEN,
voor deze:
NAMENS DE DIRECTIE-GENERAAL VAN HET VERKEER,
DE RIJZHOOFDINSPECTEUR VAN HET VERKEER

(handtekening)

Stempel R.V.I.

“Zoiets duurt altijd nog wel een tijdje”. Maar uiteindelijk besluit Piet Veldkamp op het eind van de avond toch maar naar huis te gaan. In de auto van Luit Pekelder vertrekt hij naar huis. De rest van de band wordt ’s nachts teruggebracht in een oude vrachtwagen. Eppo Klat werkte bij slagerij Vos in Zuidbroek en zorgde vaak voor de inwendige mens. Hij nam regelmatig een kookworst mee en die werd dan tijdens het optreden eerlijk gedeelt. En soms kwam er ook wat mee terug. Als de kroeghouder wat al te snel was met het vullen van de glazen dan had Gelinus Por een fles achter de grote drum staan waarin men de glaasjes jenever leegde en die fles kon dan ’s avonds mee naar huis.

Het orkest speelde in de loop der jaren samen met de meest uiteenlopende artiesten als de Blue Diamonds, Heintje, Ria Valk, Imca Marina, Andre van Duyn.

In het Noorderdierenpark hadden ze een primeur met het optreden van de toen 17 jarige Andre van Duyn. Ook kwam de directeur van het park regelmatig vragen om een engels walsje: “Ik wil even een walsje dansen met mijn vrouw”. En zo werden de Skylarks een bekende en gewilde verschijning in Noord Nederland.

Vaak ging het er ‘ruig’ aan toe. Als bij cafe Elzinga in Norg de polonaise werd gedanst ging het er zo te keer dat de baas wanhopig smeekte om alstublieft wat rustiger aan te doen omdat hij oprecht bang was dat de dansvloer het zou begeven.

Tijdens het Stoppelhoane feest (oogstfeest) in Raalte speelden ze drie avonden achterelkaar. Op zaterdag en zondag voor iedereen en op maandagavond voor genodigden. Vaak werd er dan overnacht.

In Heilo in het Parochie huis was het met Kerst altijd beangstigend. Alles versierd met dennengroen en overal brandende kaarsen. Onafhankelijk van elkaar dachten ze allemaal als hier iets gebeurt kunnen we echt geen kant op.

Gelukkig ging het elke keer weer goed in tegenstelling tot Volendam enkel decennia later.

Gelinus Por op drums

Orkestjes uit die tijd waren o.a. Dutch Swing Makers, Moonlight Swingers, The Ring Leaders, Hollandia Sextet, Noorder Ballroom Orkest.

Plaatsen waar werd opgetreden waren o.a. :

Nijdam Eelde (hier kregen ze vanwege het twaalf en half jarig jubileum een heuze beker aangeboden)

Boschhuis Ter Apel

Hotel Cornelus Dalen

Staalstra Harkstede

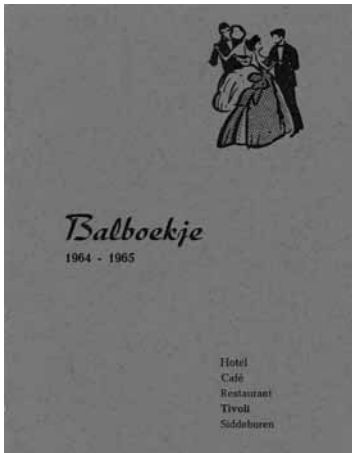
The Skylarks met v.l.n.r.: Gelinus Por, Albert Messchendorp, Piet Veldkamp en Eppo Klat

Gelinus Por, Albert Messchendorp en Piet Veldkamp

't Schathoes Appingedam
Tivoli Siddeburen
De Leere lampe Raalte
Cafe concertzaal Leunge
Balkbrug
Hotel Cafe van Wijk Vries
Dancing Ratering Eext
Sprookjeshof Zuidlaren
De Gouden Leeuw Zuidlaren
Struve Sappemeer

Langzaam aan moest de band zich aanpassen aan de nieuwe tijd met Beatles en Stones. De eerste die afhaakte was Luit Pekelder, die geen enkele affectie had met elektronisch versterkte muziek. Niet veel later stopte ook Eppo Klat en gingen de Skylarks in een totaal andere bezetting (met o.a. Klaas Klopstra en Lex Wijbinga) door tot in 1970 werd besloten de naam te veranderen en men nog een paar jaar door heeft gespeeld als The Beating Skylarks.

Programma met voornaamste punten:

- 6 sept. Openingsbal met de Spelbrekers The Music Stars en The Renée Five m.z.v. Margriet Phiening.
- 13 sept. The Blue Heaven Combo In 't Schouwteje speelt: Johnny Sanders
- 20 sept. The Dutch Swing College Band o.l.v. Peter Schilperoord Europa's beste Swingorkest + Johnny Sanders
- 28 sept. Zaterdag: „Lichtveek Siddeburen“ Boerenbruiloftdansen — met The Skylarks - The Renée Five m.z.v. Margriet Phiening Extra: De Grunneger Dansers oet Zandeweer
- 27 sept. André van Duyn (imitator) Winnaar nieuwe oegst. The Milo's + Conny In 't Schouwteje speelt: Johnny Sanders

VOOR ANKER 50 JAAR IN HOOGEZAND-SAPPEMEER (1961 - 2011)

Melle Vos

Voor Anker 50 jaar in Hoogezand-Sappemeer (1961 - 2011), dat is de titel geworden van het boek dat Goff Miedema heeft samengesteld. Het boek werd op 7 oktober gepresenteerd en uitgereikt aan de zoons van Roel Brondijk, directeur van Voor Anker van 1976 t/m 1990. Goff heeft het boek speciaal aan Roel Brondijk opgedragen.

Goff volgde Roel op als directeur en vervulde deze functie van 1991 t/m 2005. Het boek is full colour uitgevoerd met een hard kft en een omslag welke is ontworpen door Fred Dionet. Het is een boek geworden op A4 formaat en telt 128 pagina's. Deze 128 pagina's zijn gevuld met meer dan 500 foto's, vele originele krantenknipsels en toelichtende teksten. Het boek omvat 6 hoofdstukken en in de eerste vijf hoofdstukken wordt steeds een periode van 10 jaar beschreven en in beeld gebracht.

Goff Miedema is er in geslaagd om 50 jaar Voor Anker op luchtige wijze en goed gedocumenteerd in beeld te brengen. Hij heeft Voor Anker als onderdeel van de gemeente Hoogezand-Sappemeer goed weten te positioneren. Dit o.a. ook in relatie tot sociale werkgelegenheid, de 2e wereldoorlog, de bevrijding, radio-omroep en kleinschalig wonen.

Maar hij vertelt in het boek vooral het verhaal van Voor Anker. Een verhaal dat begon in 1956 met een raadsbesluit van de gemeente Hoogezand-Sappemeer. Dhr. en mevr. Groeneveld trokken op 16 januari 1961 als eerste bewoners in het eerste bejaardenoord van Hoogezand-Sappemeer. Het gebouw aan Rembrandtlaan 74 werd op 7 maart 1961 geopend door de toenmalige commissaris van de koningin in de provincie Groningen, dhr. W. A. Offerhaus. Passages uit de toespraak van dhr. Offerhaus werden teruggevonden in een verslag van het Nieuwsblad van het Noorden. Tijdens de openingsplechtigheid voerde ook dhr. Groeneveld als voorzitter van de bewonerscontactcommissie het woord. Die toespraak is door hem zelf op een cassettebandje vastgelegd en bewaard gebleven en staat op de CD die bij het boek is gevoegd.

De heer en mevrouw Groeneveld

In het eerste hoofdstuk van het boek is ook aandacht voor mej. T. Prins, de bedenker van de naam Voor Anker. Mej. Prins woonde in de jaren 90 in Voor Anker en heeft toen nog eens uitgelegd wat haar gedachten waren bij het bedenken van de naam.

Dankzij mensen die in de jaren 60 in Voor Anker hebben gewerkt of opgetreden heeft Goff diverse foto's en verhalen uit die eerste jaren in het boek kunnen opnemen.

In de hoofdstukken over de jaren 70 en 80 is onder andere aandacht voor

de tweestrijd tussen Voor Anker en St. Jozef. Een tweestrijd met een sterk politiek tintje over nieuwbouwplannen, bouwlocatie en het aantal te realiseren plaatsen. Maar in het hoofdstuk over de jaren 70 is er ook aandacht voor het verhaal van dhr. Jan Dijk. De eerste voorzitter van het bestuur van Voor Anker en oud-wethouder van de gemeente Hoogezand-Sappemeer. Hij woonde samen met zijn vrouw in Voor Anker. Beiden hadden eind jaren 70 een kamer op de verpleegafdeling van Voor Anker die bestond uit 9 officieel erkende AWBZ-plaatsen. Zijn vrouw overhandigde in 1969 koningin Juliana een bloemetje bij de opening van de Reenske Compagnie. Dhr. Dijk en dhr. Viening, de eerste penningmeester van Voor Anker, waren ook betrokken bij de oprichting van de Reenske Compagnie. In het verhaal over de jaren 80 is speciaal aandacht voor de sportieve strijd tussen de bejaardenorden in onze gemeente. Vele jaren werd er een driekamp georganiseerd waaraan zowel personeel als bewoners deelnamen. In dat hoofdstuk wordt ook het verhaal verteld over de overname door Voor Anker van het particuliere verzorgingshuis Huize Molenaar en het gemeentelijke verzorgingshuis. Het hoofdstuk over de jaren 80 wordt afgesloten met het verhaal van de nieuwbouw en de verhuizing naar Hoofdstraat 150.

In alle hoofdstukken besteed Goff aandacht aan hen die 100 jaar of ouder werden in Voor Anker of er een bijzonder jubileum vierden. Zoals 70 jaar getrouwd zijn, 70 jaar lid zijn van een vakbond of 25 jaar wonen in Voor Anker. Ook de vele bijzondere activiteiten die binnen Voor Anker werden georganiseerd komen aan bod.

In het hoofdstuk over de jaren 90 is natuurlijk veel aandacht voor de opening op 7 maart 1990 door HKH Prinses Margriet en de vele themaweken die rond die datum jaarlijks werden gehouden. Jaren waarin Voor Anker ging samenwerken met diverse organisaties en instellingen. De jaren 90 werden afgesloten met de viering van 50 jaar Hoogezand-Sappemeer. Dit samen met de burgemeesters uit die 50 jaar.

In de hoofdstukken 4 en 5 worden de internationale contacten die Voor Anker had in die jaren, de samenwerking met Volksbelang en de samenwerking en fusie met andere zorgpartijen beschreven.

In hoofdstuk 6 heeft Goff tenslotte bijlagen opgenomen m.b.t. de financiering bejaarden-
oorden door de jaren heen, geraadpleegde bronnen, inhoud van de bijgevoegde CD met
geluidsbestanden uit 50 jaar Voor Anker en de resterende foto's in relatie tot Voor Anker
aan de Rembrandtlaan.

*Leden van de historische vereniging kunnen dit prachtige boek met de daarbij behorende
CD bestellen voor de speciale prijs van € 10,00. Dit kan telefonisch op 0598-322198 of
via g.miedema@droomgenoten.nl .*

*Vijftig jaar Hoogezand-Sappemeer met de burgemeesters Amerika, Van der Linde, Boekhoven, Salet en
Roelfsema*

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO

Gerrit Stuit

Hoogezand Hoofdstraat, omgeving gemeentehuis, omstreeks 1925

Rechts op de voorgrond het Winschoterdiep. Geheel links, in de onderhoek van de foto, is een gedeelte van het hekwerk van de Hoogezandsterbrug te zien.

Van links naar rechts de kruidenierswinkel van Kremer, de textielzaak van gebroeders De Boer, het dubbel-winkelpand met in de westelijke helft kapper Bosma en in de oostelijke helft de groothandel in zoetwaren van H. Hoepman.

Vervolgens het dubbelpand van Conens met in de westelijke helft achtereenvolgens kapper O.C. Bosma, modehuis Gorens en Lunchroom "Java"; in de oostelijke helft was de foto-zaak van Conens gevestigd. Tenslotte het gemeentehuis.

Uitgave: Meubelhandel "De Concurrent" Martenshoek
Collectie: G.J. Stuit (H-074)

Hoogezand Hoofdstraat ten oosten van De Dam, anno 2005

Na demping van het Oude Winschoterdiep is op de voormalige locatie van de Hoogezandsterbrug een druk verkeersknooppunt ontstaan : “De Dam”.

Van links naar rechts op de foto een gedeelte van de “Damflat”, het chinees restaurant “Oriental Delight” (Hoofdstraat 21; voorheen Modehuis Gorens), het dubbelpand met aan de westzijde het kantoor van “Hypotheek%Service” (voorheen kapper Bosma en groentezaak Lubbers) en aan de oostzijde de verfspciaalzaak “Interkleur Fluks” (voorheen Hoepman en drogisterij Van Kregten).

Vervolgens de fotozaak van Kral (eerder Conens), het voormalige gemeentehuis met daarnaast het kantoor van makelaardij Santen de Hoog (voorheen drogisterij Van Kregten).

Anno 2011 staat het pand van Foto Kral al enkele jaren leeg.

Collectie: G.J. Stuit (213-2; H-183)

De canvasprint hangt
práchtig in onze kamer...

Greetje Visser

Synergon^{sw}
druk & print

Mr. A. J. Romijnweg 17, Winschoten | T0597 453 666
www.synergonsw.nl | drukenprint@synergonsw.nl

RIETVELDT ADVOCATEN

**JURIDISCHE DIENSTVERLENING
VOOR PARTICULIER EN BEDRIJF ONMISBAAR**

Hoofdstraat 155, 9601 ED Hoogezand
Postbus 288, 9600 AG Hoogezand
Tel. (0598) 390890, Fax (0598) 390853. E-mail m.m.rietveldt@hetnet.nl

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand